

Een Marktplaats voor 'bijennatuur'
Imidacloprid in oppervlaktewater

Een kar vol korven
Standplaatsen gezocht

Meer EU-geld voor meer bijen
Lidmaatschap NBV 2011

*bijen*houden

4e jaargang/11
november 2010

Nederlandse BijenhoudersVereniging

Van de redactie

Dit blad opent met een bericht over een nieuwe mogelijkheid om als groep van imkers steun te verwerven voor de honingbij. En dan niet alleen in de vorm van goodwill – want die hebben we wel – maar ook met centjes, immers daar ontbreekt het meestal aan. Achter dit idee van Triple E (zie bladzijde 3), schuilt de gedachte dat veel mensen houden van natuur en alles wat daarmee verband houdt. En dat ze eigenlijk een middel zoeken om daaraan dicht in hun buurt concreet iets bij te dragen. Op die manier bekeken, is het Triple E/NBV-idee van uitruil van geld voor bijennatuur of voor informatie over bijen misschien wel kansrijker dan dat van betalen van abonnementsgeld voor een landelijk tijdschrift over vogels of natuurbescherming. Kijk voor de uitwerking van deze natuurmarktplaatsgedachte vooral ook op de website van de NBV.

Verder zijn we trots ditmaal als middenpagina een serie foto's aan te kunnen bieden van een unieke collectie van voornamelijk Nederlandse korven, met beschrijving van bijzonderheden. De inspanningen die redacteur, fotograaf en andere betrokkenen zich hiervoor daar op de Veluwe hebben getroost, vormen een verhaal op zich! Wie weet, later nog een keer in Bijhouden...

Verder ditmaal veel bijdragen uit de hoek van het bijhouden zelf, naast enkele berichten uit de wereld van onderzoek of overheid – die ook onmisbaar zijn.

Namens de samenstellers in elk geval veel leesgenoegen gewenst.

Tineke Brascamp

Inhoud

Uit de imkergemeenschap <i>Aafke van Erk en Aat Rietveld</i>	3
Landschapsveiling.nl	
Bijengezondheid <i>Adindah Visser</i>	4
Imidacloprid in oppervlaktewater en bijensterfte	
Beginners <i>Christ Smeekens</i>	5
Tips november	
Biodiversiteit <i>Aat Rietveld</i>	6
Maak je eigen biodiversiteit	
Gezien in het Bijenhuis <i>Mari van Iersel</i>	6
De bijenveger	
Imkerervaringen <i>Ton Thissen</i>	7
November Ruim(kuis)maand	
Fruitteelt in Nederland 13 <i>Henk van der Scheer</i>	8
Onze tuinaardbei is een welkome exoot	
Interview <i>Ton Thissen</i>	10
Een duurzame relatie bij tuinder/imker Joosten	
Uit de imkergemeenschap <i>Ton Thissen - Gert Janssen</i>	11
De korfdemonstratiewagen	
Buitensnippers <i>Ardine Korevaar</i>	14
Vijf jaar Bijenplant belicht <i>Astrid Schoots</i>	15
Bijenplant belicht <i>Hennie Oude Essink</i>	16
Berberis (zuurbes) en Mahonia (mahonie)	
Uit de imkergemeenschap <i>Ardine Korevaar</i>	18
Een stal van naam	
Buitenland <i>Jacques Meuleman</i>	18
Bijhouden op Bali	
Uit de imkergemeenschap <i>Ardine Korevaar</i>	19
Standplaatsen gezocht	
'Europa' <i>Kees van Heemert</i>	20
Meer geld en meer bijenvolken	
NBV	21
De NBV en de minister <i>Aat Rietveld</i>	
Lidmaatschap NBV 2011	
Nieuwe imkers geslaagd, Cursussen, Foto van de maand	22
Familieberichten, Vraag en Aanbod	23
Agenda	24

Colofon

Bijhouden, maandblad voor bijhouders

Jaargang 4, nummer 11, november 2010 ISSN 0926-3357.

Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.

Hoofdredacteur

Tineke Brascamp-van der Lee

Redactie

Kees van Heemert, M.J. van Iersel, Ardine Korevaar,

Henk van der Scheer, Adindah Visser

Vaste medewerkers

Marleen Boerjan, T. Elzenga, Nienke de Jong, H. Oude Essink, T. Thissen, Bertus Wieringa

Redactie & administratie

Marga Canters (secr.), Grintweg 273, 6704 AP Wageningen,

t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijhouders.nl
bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. **Bijhouden**.

Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10 per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.

Alle in **Bijhouden** gepubliceerde meningen en inzichten zijn voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor bijdragen in te korten of te redigeren. De inhoud van advertenties valt buiten verantwoordelijkheid van de redactie. De recentste versie van het Groene Boekje wordt aangehouden. Overname artikelen en illustraties na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (*digitaal met resolutie 300 dpi, minimaal 10 x 15 cm*). Aankondigingen van een cursus in beknopte vorm aan de redactiesecretaris sturen. Verslagen beperken tot max. 450 woorden.

Vormgeving en opmaak GAW ontwerp en communicatie
Druk Offset Print, Valkenswaard

Omslagfoto *Gert Janssen*, Korfdemonstratiewagen, Henk van de Zande (l) en Gerrit Oudendorp (r), zie blz. 11 e.v.

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op

0/5: | 1/6: | 2/7: | 3/8: | 4/9:

Bijenpromotie

Landschapsveiling.nl

Een website om ook de bij te 'verkopen'

Aafke van Erk (Triple E) en Aat Rietveld (NBV)

Via de website Landschapsveiling.nl krijgen allerhande natuurorganisaties de mogelijkheid om hun beschermingsactiviteiten aan de man te brengen. Aan de lijst met deelnemende organisaties is recent de NBV toegevoegd. De Landschapsveiling wordt georganiseerd door Kenniscentrum Triple E, waarmee de NBV een samenwerking is aangegaan.

Triple E (spreek uit: trippel-ie) is een organisatie die zich beweegt op het raakvlak van natuur en economie. De E staat voor economie, ecologie en ervaring. Men houdt zich bezig met de (economische) baten van natuur en het omzetten van bestaande waardering van natuur in bijdragen in geld voor diezelfde natuur. Om deze redenen heeft Triple E ongeveer vier jaar geleden de Landschapsveiling ontwikkeld, een vorm van bemiddeling waarmee burgers en bedrijven een unieke kans krijgen om de natuur in hun directe omgeving te beschermen. Graag voegt Triple E samen met de NBV hier ook de activiteiten van uw afdeling aan toe.

Bijenhouder heeft zorg voor natuur

De honingbij draagt bij aan bestuiving van land- en tuinbouwgewassen en een veelheid aan wilde planten. Zoals we allemaal weten is de honingbij hierdoor een economische factor van betekenis.

Bijenhouders dragen een grote verantwoordelijkheid en in die zin is het houden van bijen een serieuze zaak. Maar het is vooral ook leuk, spannend en uniek. De bijenhouder heeft zorg voor de gehele natuur, solitaire bijen, vogels en vlinders, planten en bomen in het openbaar groen en nog veel meer. Met al zijn activiteiten draagt hij bij aan belangrijke natuurlijke processen. Bijenhouden is een bijzondere manier om natuur te beleven die je als bijenhouder graag met anderen wilt delen.

foto Bram Cornelissen

Hoe werkt het?

Via de Landschapsveiling verwerven organisaties een financiële bijdrage aan hun activiteiten. Daar staat dan natuurlijk iets tegenover: natuurbeleving, adoptie van elementen in het landschap, leren over natuur. Op de site www.landschapsveiling.nl zijn de verschillende projecten te bekijken en bezoekers kunnen iets 'kopen' dat hun interesse wekt, bijvoorbeeld in hun eigen regio. Als dank ontvangen zij onder meer een bevestiging van deelname in de vorm van een certificaat.

Op deze manier kan ook een NBV-afdeling zaken aanbieden met daarbij een tegenprestatie voor de 'koper' van het gebodene. Dit idee past uitstekend in de missie van de NBV: "belangstelling kweken voor de bijen en de honingbij in het bijzonder". Duidelijk zal zijn dat de koper geen eigenaar wordt, hij is sponsor. Hieronder staat een voorbeeld om dat duidelijk te maken. Aanbieden wordt: het tegen een bijdrage

vriend/sponsor zijn van de tuin en daar staan een wandeling en informatiemateriaal tegenover.

Van alles is denkbaar

Er zijn natuurlijk talloze andere 'producten' te bedenken om aan te bieden via de Landschapsveiling: lezingen, een middag meelopen met een imker of een bijenkast voor de bedrijfstuin inclusief verzorging door een imker. Maar u kunt ook mensen aan u binden door hen bijvoorbeeld 'vriend van de bijenstal' te maken of door eenvoudigweg een bijenkast ter adoptie aan te bieden.

Op www.landschapsveiling.nl staan veel voorbeelden van andere organisaties. Op de NBV-site www.bijenhouders.nl staat een aantal door ons bedachte voorbeelden. Past uw afdelingsactiviteit hierbij? Voeg deze dan ook toe door even contact op te nemen!

Wordt 'vriend van de bloementuin' € 25,-

Steun deze wilde bloementuin in uw directe omgeving. In deze tuin staan prachtige bloemen die zeer aantrekkelijk zijn voor bijen, vlinders en andere bestuivende insecten. Een paar bijenvolken zijn in de tuin gehuisvest. Voor 25 euro* sponsort u al een vierkante meter van deze bloementuin. Uw steun is belangrijk voor het voortbestaan van de bijen in Nederland en de kwaliteit van uw eigen woonomgeving!

U ontvangt een certificaat, een uitnodiging voor een wandeling door de tuin, een pakket waarmee u alles leert over de bloementuin, bijenproducten en een nieuwsbrief waarin u op de hoogte wordt gehouden van de activiteiten van de Nederlandse Bijenvereniging.

* NB. Het informatiepakket kost € 5,- en de resterende € 17,50 komt ten goede aan de m² bloementuin. Van de genoemde prijs is 10% bestemd voor de dekking van de handelingskosten van Triple E.

Voorbeeld van een bericht op landschapsveiling.nl

Imidacloprid in oppervlaktewater en bijensterfte

Adindah Visser

In het mei-nummer 2010 van Bijenhouden stond een artikel over de risico's voor bijen van imidacloprid in zowel guttatiewater (waterdruppels uitgescheiden door planten) als in drinkwater. In guttatiedruppels bleken hoge concentraties imidacloprid voor te komen, maar bijen leken er niet op te foerageren. Drinkwater krijgen veel volken binnen via het bijvoeren, maar daarin bleek geen imidacloprid voor te komen.

Eén vraag bleef onbeantwoord: wat is het risico van imidacloprid dat in oppervlaktewater terecht komt?

Uit metingen van verschillende waterschappen blijkt dat in Nederland regelmatig meer imidacloprid in oppervlaktewater zit dan wettelijk is toegestaan. Hoewel verschillende inspanningen en gezamenlijke projecten hebben geleid tot een duidelijke vermindering van de hoeveelheid pesticiden in het milieu, blijkt imidacloprid nog steeds een probleemstof. Aan de hand van sterftegegevens die imkers in de jaren 2005, 2006, 2007 en 2009 hebben doorgegeven aan Bijen@wur (of toentertijd PPO Bijen), heb ik onderzocht of er verband is tussen de hoeveelheid imidacloprid in oppervlaktewater en wintersterfte van honingbijen.

Sterfte niet regionaal gebonden

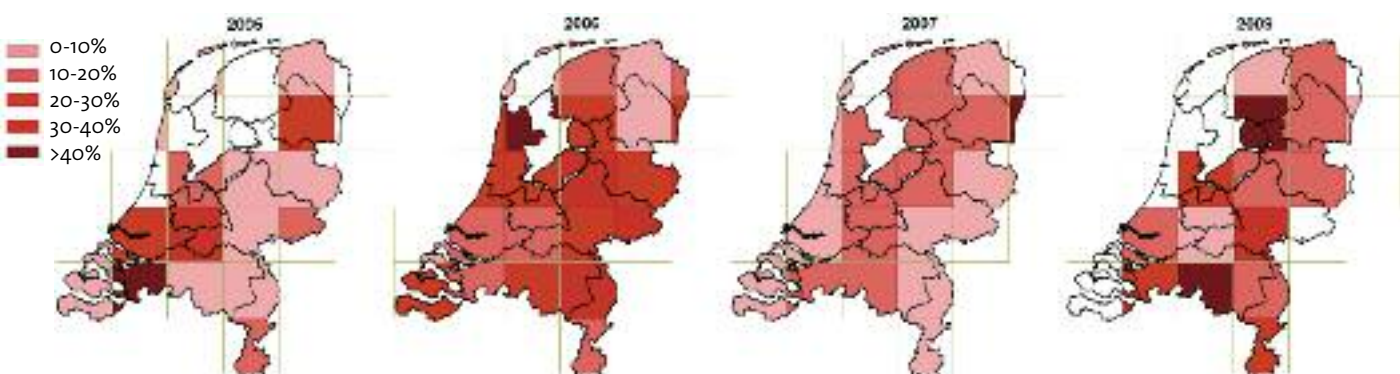
Gegevens van de waterschappen laten zien dat imidacloprid vaak in dezelfde gebieden de norm overschrijdt, bijvoorbeeld in Zuid-Holland en de kop van Noord-Holland. Als imidacloprid een belangrijke rol speelt in het optreden van wintersterfte, zou je verwachten dat wintersterfte in die gebieden ook ernstiger zou zijn dan elders. Dat blijkt echter niet het geval, zie figuren. Terwijl de emissie (uitspoeling) van imidacloprid naar oppervlaktewater een relatief vast patroon laat zien, blijkt dat de regio's waar veel bijensterfte optreedt per jaar veranderen. Dat lijkt aan te duiden dat andere factoren een belangrijker rol spelen in wintersterfte dan imidacloprid.

Statistische analyse

Nadat de gegevens 'op het oog' waren beschouwd, zijn ze ook statistisch geanalyseerd. Hiervoor zijn de meetwaarden van imidacloprid gekoppeld aan de bijenvolken die dat jaar in de omgeving van imidaclopridmeetpunten stonden. Omdat het van meerdere factoren afhankelijk is hoever bijen vliegen, zijn rond de bijenstanden drie zones getrokken: van 1 km, 3 km en 7,5 km. Lag er een meetpunt binnen een zone dan deed de bijenstand mee in

Overschrijdingen van imidacloprid in oppervlaktewater; de hier gebruikte MTR-waarde (maximaal toelaatbaar risico) is voor alle jaren op 0,013 µg/l gesteld, om vergelijking van de verschillende jaren onderling mogelijk te maken

Gemiddelde wintersterfte per regio in Nederland

infographics Adindah Visser

de analyse. Daarnaast is gekeken naar andere variabelen dan het insecticide, zoals het aantal varroabestrijdingen en de gemeten ziektedruk.*

Analyse over de jaren heen

Uit analyse van de vier verschillende jaren samen bleek geen significant verband tussen 'wintersterfte' en 'imidacloprid' binnen een vliegafstand van respectievelijk 1 en 3 km. Wel bleek er een significant verband tussen 'wintersterfte' en 'imidacloprid' binnen een vliegafstand van 7,5 km van het bemonsterde oppervlaktewater. Dat verband bleek negatief, dat wil zeggen, hoe hoger de gemeten concentraties aan imidaclopridresiduen, hoe minder sterfte. Verdere analyse liet echter zien dat dat onverwachte 'imidacloprideffect' vrijwel volledig voor rekening kwam van het 'imkereffect', zie hierna.

Analyse per jaar afzonderlijk

Rond een bijenstandplaats spelen allerlei factoren die van invloed kunnen zijn op de gezondheid en ontwikkeling van de volken. Deels heeft dat te maken met handelingen die de imker verricht of nalaat, vaak op een soortgelijke manier bij al zijn kasten. Maar bijvoorbeeld ook het plaatselijke weer, de dracht, grondsoort, beschutting en milieu beïnvloeden elke stand weer anders, en daar kan je als imker weinig tot niets aan doen. In deze analyse heb ik het totaal van die effecten samengebracht onder de term 'imkereffect', omdat de effecten zowel per stand als van imker tot imker verschillen.

In alle geanalyseerde jaren bleek het imkereffect steeds sterk significant aanwezig. Het viel deels samen met de invloeden van aantallen keren bestrijden, ernst van varroabesmetting, effect van winterbestrijding en effect van imidacloprid in het oppervlaktewater. Het grootste deel van het imkereffect bleef echter onverklaard.

Je kunt dan kijken of er náást het 'imkereffect' statistisch ook nog een effect is van de andere variabelen. Uit deze analyse bleek dat dat alleen het geval was voor de ernst van varroabesmetting in 2008. 'Meer varroamijten' in dat jaar ging gepaard met hogere

sterfte in de winter 2008-2009. Dat is niet alleen een bevestiging van iets wat we al weten, maar het bevestigt ook de betrouwbaarheid van de monitoringsgegevens.

Imidacloprid en *Nosema ceranae*

In dit onderzoek is niet gekeken naar interactie van varroa en nosema. De vitaliteit van een volk is afhankelijk van externe factoren zoals weersomstandigheden en dracht, maar kan ook ondermijnd worden door ziekten en parasieten. Als een volk sterk aangetast is door varroa, dan is de kans dat het in de winter bezwijkt door een virus groter. Hetzelfde kan gebeuren in een combinatie met imidacloprid. Uit laboratoriumonderzoek is onder andere gebleken dat imidacloprid en *Nosema ceranae* elkaars negatieve effecten kunnen versterken (Alaux e.a., 2010). Het is echter nog niet bekend wat deze interactie voor onze volken in het veld betekent.

Conclusie

Uit het onderzoek bleek niet dat hogere concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater samengaan met meer wintersterfte. Omdat uit wetenschappelijk onderzoek echter nooit geconcludeerd kan worden dat iets géén risico vormt, is met het hier beschreven onderzoek niet de onschadelijkheid van imidacloprid voor bijen in Nederland gearandeerd. Naar mijn mening is de kans echter klein dat imidacloprid als afzonderlijke factor een relevante rol speelt in wintersterfte bij honingbijen.

* Hoewel bij dit onderzoek is aangenomen dat hogere concentraties imidacloprid in het milieu een indicatie zijn voor een hogere wintersterfte, zeggen deze concentraties niets over de hoeveelheid imidacloprid die bijen in werkelijkheid binnenkrijgen.

Bronnen

Het volledige onderzoeksrapport 'Invloed van imidaclopridresiduen in oppervlaktewater op bijensterfte in Nederland' is te downloaden via: www.pri.wur.nl/NL/publicaties/PR/publicaties/bijen/
Alaux, C., Brunet, J.-L., Dussaubat, C. e.a., 2010. Interactions between *Nosema* microspores and a neonicotinoid weaken honeybees (*Apis mellifera*). *Environmental Biology* 12(3):774-782.

Beginners

Tips november

Christ Smeekens

- De **wintertros** is nu gevormd. Om zich warm te houden trekken de bijen zich in een bolvormige tros terug. Middenin bevindt zich de koningin met de jonge bijen; aan de buitenkant de oudere bijen.
- Het werken aan de bijen is nu definitief van de baan. Zorg voor **rust**, iedere storing kost het bijenvolk extra energie.
- Storingen veroorzaken extra voedselopname met gevolg meer afvalstoffen in de endeldarm van de bij, die daardoor onnodig belast wordt. Een **bestrijding van de varroamijt** als alle broed is uitgelopen, is echter noodzakelijk.
- Voor het waarnemen van het aantal mijten dat na een varroa-behandeling valt, is een **varroabodem** het meest geschikt. Tel de mijten op de varroabodem enkele dagen nadat deze zijn geplaatst. Na een langere periode ligt er ook veel wasmul op waardoor het tellen veel moeilijker is.

- In november is er bij de meeste volken nog broed aanwezig. In dit broed bevinden zich veel varroamijten. Met de toepassing van oxaalzuur worden deze mijten niet gedood. Wacht met het gebruik van **oxaalzuur** tot de tweede helft van december als alle broed is uitgelopen. Volg de voorschriften voor het gebruik van oxaalzuur exact op.
- In de wintermaanden is er meer tijd voor **nevenactiviteiten** van de bijenhouderij, zoals korfvlechten en het verwerken van was tot boenwas en kaarsen. Of om boeken over bijenteelt te lezen en om verenigingsactiviteiten bij te wonen.
- November is ideaal voor de **aanplant** van bomen en struiken ter verbetering van de dracht. Bekijk eerst of er in uw eigen tuin niet meer drachtplanten geplaatst kunnen worden.
- Geef zaailingen of stekken van **drachtplanten** cadeau aan burens en vrienden en wijs hen op de waardevolle eigenschappen van de verschillende drachtplanten.

Maak je eigen biodiversiteit

Aat Rietveld

De afgelopen tijd maakte ik weer eens kennis met enkele burgerinitiatieven. Overal zijn mensen die niet over een tuin beschikken. In sommige wijken en buurten van grote steden zijn zelfs bewust tuinloze huizen gebouwd. We zien dan kale stenen straten waar de enige variatie in kleur bepaald wordt door de voordeuren. En zelfs dat is niet altijd het geval. Al snel gaan bewoners zich onprettig voelen in zo'n straat en de eerste zinken wastobben met planten verschijnen in het straatbeeld. Zelfs afgedankte toiletpotten worden als bloembakken gebruikt. Men krijgt de smaak te pakken en sloop enkele stenen uit de stoep en creëert zodoende een tuintje van 40 cm diep over de breedte van de woning. Die tuinen worden vervolgens door in paniek geraakte gemeentebesturen gedoogd en gereguleerd. Maar de tuintjes zijn er en de biodiversiteit is bevorderd.

Uit inventarisatie blijkt dat in deze kleine oasen diverse bijen foerageren. Het gaat dan vaak om metselbijen die hun nestjes in een holte in de rijkelijk aanwezige muren hebben gemaakt. Er zijn boeken over dergelijke fenomenen geschreven.

Wat betreft je eigen natuur organiseren heb ik onlangs weer een opmerkelijk staaltje van burgerinitiatief meegemaakt. In het

buitengebied van Hellevoetsluis lag een weidegebied van zeven hectare. Mooi voor een aantal bungalows of nog mooier voor het vestigen van industrie. Het gebied ligt tussen twee natuurgebieden. Bewoners richtten een stichting op, die na vijf jaar hard werken en gebruikmakend van de bureaucratische mogelijkheden een nieuw stuk natuur opleverde. Zeven hectare ruigten, bosjes en zomen, grasland, oevers en water en een vleermuisbunker. Ik mocht bij de opening een klein rolletje spelen. De vraag is nu wat dit gebied over 10 jaar aan biodiversiteit zal opleveren. De voorspelling is een lange lijst, te lang om hier te beschrijven; de soortenrijkdom zal overweldigend zijn. In een leuk boekje wordt beschreven wat er nodig is om een dergelijk resultaat te bereiken. De boodschap is voor ons imkerende natuurliefhebbers van het allergrootste belang. Enkele ingrediënten zijn: geduld, tact, inzicht in bureaucratische processen, doorzettingsvermogen, begrip voor de motieven van anderen en samenwerking. Het resultaat is zeven hectare nieuwe natuur. Maar uit de persoonlijke verhalen in het boekje blijkt het resultaat ook een groep mensen te zijn die veel hebben geleerd, nieuwe vrienden hebben gemaakt, veel inzicht hebben gekregen. Kortom: een hechte groep mensen die staat voor het doel dat ze nastreven ..., want het is nooit klaar. Natuur in Nederland vraagt altijd onze gezamenlijke zorg. Niet mopperen dus maar een voorbeeld nemen aan deze initiatieven. Zeven hectare of enkele meters; de biodiversiteit wordt bevorderd. Ik heb in Hellevoetsluis even niet aan honing gedacht. Er zal plek zijn voor niet meer dan één bijenvolk. Maar voor solitaire bijen is het een paradijs.

Literatuur

Organiseer je eigen natuur. Redactie: B. van Leeuwen, J. van Leeuwen, W. van Strien, 2000. KNNV Uitgeverij, Utrecht, ISBN 90-5011-142-4. (helaas niet meer in de handel)

Informatie over de Stichting Natuurlijk Grasweggebied (SNG) is te vinden op www.grasweggebied.nl

Gezien in het Bijenhuis

De bijenveger

Mari van Iersel

De bijenveger is, evenals de kastbeitel, een onmisbaar stuk gereedschap. De veger maakt het de imker mogelijk om raampjes, dekplanken en dergelijke bijenvrij te maken zonder te stoten of te schudden en vooral zonder de bijen te kwetsen. In tegenstelling tot veel andere gereedschappen kent de bijenveger maar één uitvoering met als variant een steel van plastic of hout. Het gebruik van een ganzenveer of iets dergelijks is eerder romantisch en nostalgisch dan praktisch.

Gebruik heeft verontreiniging tot gevolg. Vooral als de imker de laatste bijen met een veger van de ramen wil verwijderen, raakt de veger besmeurd met honing/suiker. Bijenvegers zijn ook ideaal om de onderlegger schoon te maken na controle op mijten, maar daarbij wordt de veger met van alles verontreinigd: suiker, wasmul, schimmel, stuifmeel, kalkbroedmummies en bijenonderdelen die ten gevolge van broed trekken op de onderlegger terecht zijn gekomen. Dat broed hebben de bijen nou juist verwijderd omdat er iets niet in orde was. Dat kan variëren van een door de imker beschadigde larf tot een door een virus aangetaste pop. De bijenveger verandert daarmee van een nuttig

stuk gereedschap in een gevaarlijke infectiehaard. Het wat oudere type met een borstel van paardenhaar had ook nog als nadeel dat de bijen soms in die haren verward raakten. De moderne veger met kunststof haren en kunststof handvat laat zich gemakkelijk schoon maken door de veger gewoon met water af te spoelen. In tegenstelling tot hout, neemt kunststof geen water op.

Daardoor is de kunststoffen veger na uitspoelen vrijwel meteen droog en kan de imker zonder tijdverlies doorgaan met zijn werk zoals bijvoorbeeld honing afnemen.

Behalve dat een veger met een houten handvat moeilijker droogt, laten sporen van

schimmels en andere ziekteverwekkers zich moeilijker van hout verwijderen. Allerlei redenen waarom de moderne bijenveger die geheel van kunststof is, de voorkeur verdient.

foto: Mari van Iersel

Oud: paardenhaar en hout: moeilijk te reinigen, bijen kunnen erin blijven hangen. Nieuw: kunststof: gemakkelijk schoon te houden, bijen raken er niet in vast

Imkerervaringen

Ton Thissen

illustraties Bertus Wieringa

November Ruim(kuis)maand

De drempel van de twijfel

In Nederland ruimt men op en maakt men schoon. In Vlaanderen heet dat kuisen. Voor hetzelfde begrip heeft het noorden twee woorden nodig, het zuiden een. Ik zou alleen al daarom Vlaming willen zijn. Kuisen is kuisen. Daar steekt niets tussen. Kuisen is eenduidig, effectief, snel want rücksichtslos. Tussen de beide Nederlandse termen – weliswaar in één adem – kruipt niet zelden toch het fijnzand van de twijfel. Die zit in onze volksaard. Een Hollander heeft vaak te kampen met het dilemma: wegdoen of toch nog maar bewaren; je kunt nooit weten of het nog eens van pas komt. Hij staat voortdurend voor de

drempel van de twijfel. Het zal met zijn of haar zuinigheid en spaarzaamheid te maken hebben.

Deze zogenaamde deugd kan je als Hollandse imker ook goed in de weg zitten, als het om verouderd of ondeugdelijk materiaal gaat. Een van mijn voerbakken bijvoorbeeld is gaandeweg de jaren lek geraakt. Hij drupt als ik er meer dan 3 liter suikerwater ingiet. Het lek is volgens mij niet te repareren, althans niet door mij. Maar toch zonde om het ding weg te doen: bij 2 liter geen probleem. Ik heb die lekke bak al 3 jaar. En al 3 jaar overkomt het me dat ik me in deze bak vergis: roverij in de vroege ochtend!

Wintersterfte

Aan het nadeel van de huidige wintersterfte zit in dit verband ook een voordeel. Het verschijnsel schrijft een strengere gedragscode voor, een rücksichtsloser optreden. De varroamijt natuurlijk nog agressiever bestrijden, maar ook alle ramen en raten met of zonder voer uit een dood of verdwenen volk vernietigen. Beter nog: ook de kasten! In het vuur ermee! In zekere zin voor mij een makkie: de boer op wiens terrein mijn bijen staan, heeft een stookplaats in de buurt van mijn stal. Ik kan dus terecht. In de aangrenzende schuur heb ik een oude, niet meer functionerende diepvriezer staan, waarin ik sinds jaar en dag mijn overtollige voerramen opsla. Tot voor kort een weelde bij het maken van vegers, broedafleggers en starters. Dat kan dus niet meer: het vorig jaar had ik vier dode volken. Daar sta je dan voor de brandstapel met een aantal bakken, raten met voer in nog betrekkelijk nieuwe ramen ook. Je moet er straks evenzoveel nieuwe ramen met kunstraat voor terugkopen in het Bijenhuis. De eigenaar van de stookplaats ziet me met de bakken voor het vuur staan. "Zou je dat nou wel doen?", vraagt hij alsof hem zoiets nooit zou kunnen overkomen. Op de brandstapel ligt niets van welke waarde dan ook. Ik twijfel wederom. Ga ik opruimen of kuisen? Het wordt kuisen en ik gooi de inhoud van de bakken met een Bourgondisch gebaar in het helse vuur. Zo kom ik mezelf en naar ik hoop de wintersterfte te boven.

Aardbei 1

Onze tuinaardbei is een welkome exoot

Henk van der Scheer

In drie afleveringen wordt aandacht geschonken aan aardbeien. Het geslacht aardbei (*Fragaria*) behoort tot de rozenfamilie. Er zijn meer dan twintig soorten en van de geteelde aardbei zijn er vele honderden rassen. In ons land komen in het wild twee soorten voor.

Hiervan is de bosaardbei (*Fragaria vesca*) algemeen en de grote bosaardbei (*Fragaria moschata*) zeldzaam. De eerste is diploïd en bezit een stel van zeven paar verschillende chromosomen ($2n=14$), de tweede is hexaploïd en bezit een verdriedubbeling, oftewel drie stellen van zeven paar chromosomen ($2n=42$). De geteelde aardbei (*Fragaria x ananassa*) is octoploïd met vier stellen van zeven paar chromosomen ($2n=56$). De geteelde aardbei, ook wel tuinaardbei genoemd, is een hybride die laat in de 17e eeuw op natuurlijke wijze in Europa is ontstaan uit de octoploïde soorten *F. virginiana* en *F. chiloensis*, die hier zijn geïmporteerd.

Geschiedenis

De Romeinen teelden al wilde aardbeien, *Fragaria vesca*, in tuinen in Italië en Griekenland. Koning Karel V van Frankrijk (1337-1380) liet meer dan duizend aardbeiplanten groeien in de koninklijke tuinen van het Louvre in Parijs. Vanaf 1500 werden in veel tuinen in Europa bosaardbeien geteeld, zowel voor eigen gebruik als voor de verkoop op markten.

In de 17e eeuw kwam in Europa ook de grote bosaardbei, *Fragaria moschata*, in cultuur. De tweehuizigheid van deze soort, waardoor men voor de bestuiving mannelijke planten nodig had, bleek voor de teelt toch een groot bezwaar. Na de ontdekking van Amerika trokken in de 17e eeuw vele West-Europeanen daarheen en ontdekten er andere aardbeisoorten. Zo werden vanuit Canada planten ingevoerd in Europa van de aardbeisoort *F. virginiana*. Door selectie van planten met een goede productie van wat grotere, rode vruchten die goed smaakten, verving *F. virginiana* al snel de inheemse bosaardbei. In dezelfde tijd kwamen de Spaanse veroveraars van Midden- en Zuid-Amerika in aanraking met de daar geteelde aardbeisoort *F. chiloensis*. Die produceerde erg grote vruchten met een uitstekende smaak. Maar het was uiteindelijk een Franse spion die tijdens de verkenning van de fortificaties van de Spanjaarden in Chili, enkele planten van deze soort verzamelde en in 1716 meenam naar Marseille. Eén daarvan kwam terecht in de plantentuin van Parijs en al spoedig bleek dat door kruisbestuiving er mooie, grote vruchten aan wilden groeien. Binnen een paar jaar hadden vele botanische tuinen in Europa van die planten, naast planten van de soort *F. virginiana*. Dat leidde tot het op meerdere plaatsen spontaan ontstaan van hybriden van *F. chiloensis x F. virginiana*. In 1766 herkende de Fransman Duchesne de hybriden als zodanig en gaf ze de naam *Fragaria x ananassa*, omdat

de vruchten geurden naar ananas.

Veredeling

Pas in 1817 werden in Engeland de eerste systematische pogingen tot veredeling van *Fragaria x ananassa* ondernomen. Dankzij hun koopmanschap waren het de Nederlanders die als eersten kans zagen om verschillende hybride cultivars van *F. chiloensis x F. virginiana* te verspreiden. De teelt in ons land kwam toen voornamelijk voor in Noord- en Zuid-Holland met Aalsmeer, Boskoop en Beverwijk als belangrijkste centra. Tegenwoordig is in ons land de teelt van vollegrondsaardbeien geconcentreerd in Noord-Brabant en in mindere mate in Limburg en Gelderland. Die verschuiving werd vooral veroorzaakt door de grote arbeidsbehoefte, met name bij de oogst. De helft van de kosten van een aardbeienteelt worden opgeslokt door arbeid. Reden om te zoeken naar rassen met grotere vruchten die tijdswinst opleveren bij het plukken.

Fruit of groente?

Botanisch gezien is het niet van belang of aardbei een fruit- dan wel een groentegewas is. In dat opzicht is er niets afgesproken. In de VS is wettelijk bepaald dat aardbei een groentegewas is, maar dat heeft een belastingtechnische achtergrond. In ons land houdt het Centraal Bureau voor de Statistiek het ook op een groentegewas. Tuinbouwkundig gezien is aardbei een overblijvend gewas waarvan de plan-

Aardbeiplant

Vermeerderingsveld van aardbeiplanten

Vegetatieve vermeerdering van aardbeiplanten

ten vele jaren oud kunnen worden. Na verloop van tijd verhout de wortelhals (rhizoom). Dat is het deel van de plant waaraan de wortels en de bladeren ontspruiten. Op grond van die kenmerken houden de meeste tuinbouwkundigen het op een fruitgewas. Ik sluit me daarbij aan.

De plant

De planten van de meeste aardbeirassen zijn zogenaamde korte-dagplanten. Daarbij worden onder invloed van afnemende daglengte in de nazomer tot diep in de herfst bloemknoppen aangelegd. In Nederland begint de bloemaanleg eind augustus – begin september. Het tijdstip is mede afhankelijk van het ras en de groeiomstandigheden, zoals temperatuur en vochtvoorziening. Door de afnemende daglengte in het najaar komt de plant ten slotte in een rusttoestand. Er is koude nodig om die rusttoestand weer op te heffen. De hoeveelheid koude die daarvoor nodig is, is afhankelijk van het ras. Bij hogere temperaturen in het voorjaar komen in de volle grond in maart de eerste nieuwe bladeren tot ontwikkeling. Aanvankelijk ontstaan bladeren met korte stelen. Met de toenemende daglengte en de stijging van de temperatuur worden die stelen langer. In mei verschijnen de bloemen. Eind mei – begin juni, ongeveer gelijk met de volle bloei, ontstaan de eerste uitlopers (stolonen). Dat zijn lange, liggende zijstengels waaraan de jonge planten groeien. Eind juli zijn de vroegst gevormde planten voldoende beworteld om te kunnen dienen voor de aanleg van een nieuwe beplanting. Ook deze jonge planten geven aanvankelijk nog uitlopers. Die uitlopervorming gaat door tot in september. Onder invloed van de afnemende daglengte en de dalende temperatuur worden steeds kortere uitlopers gevormd. Tenslotte zijn tussen de moederplant en de uitloperplanten geen afzonderlijke stengeldelen meer te onderscheiden en spreekt men niet meer van uitloperplanten, maar van vertakkingen van de hoofdkroon. Die vertakkingen worden dan zijkronen. In juli heeft een jonge plant meestal één (hoofd)kroon. In oktober heeft dezelfde plant een hoofdkroon en meerdere goed ontwikkelde zijkronen. De oude uitlopers, voor zover nog aanwezig, zijn vrijwel dode verbindingen geworden.

Bloeiwijze

De bloeiwijze van de aardbei is een tweetakig bijscherm. De topbloem van iedere

Plukverse zomerkoninkjes

bloeiwijze is het grootst en bloeit het eerst. Bij de volgende bloemen wordt de bloembodem steeds kleiner en het aantal stampers geringer. Dat aantal stampers varieert per ras van 50 tot 500; het meest geteelde ras Elsanta heeft er gemiddeld 180. Uit iedere stamper kan zich, na bestuiving, één dopvruchtje (pitje/zaadje) ontwikkelen. De grootste bloemen, mits goed bestoven, geven de grootste vruchten. Aan de rand van de bloembodem ligt een krans van meeldraden. De bloembodem wordt omlijst met een krans van witte kroonblaadjes, meestal vijf. Daar omheen staat een krans van meestal tien groene kelkblaadjes. Bij sommige rassen heeft gedurende de hele zomer bloemaanleg, bloei en vruchtzetting plaats. Lange dagen vormen bij deze rassen geen belemmering voor de aanleg van bloemknoppen: ze zijn vrijwel dagneutraal. Dit zijn de zogenaamde draagende of remonterende rassen. Bij deze rijk bloeiende rassen worden van iedere bloeiwijze slechts drie tot vijf vruchten geoogst. Daarna wordt de bloeiwijze met de resterende kleine vruchten en bloemen verwijderd.

Vermeerdering

De aardbei kan zowel generatief als vegetatief worden vermeerderd. De generatieve vermeerdering via zaad ten behoeve van de teelt komt alleen bij diploïde aardbeien (*Fragaria vesca*) voor. Er zijn daarvan verschillende zaadvaste rassen. Vanwege

het octoploïde karakter van de tuinaardbei ontstaan bij vermeerdering uit zaad nakomelingen die sterk uiteen lopen in erfelijke eigenschappen. Voor het in stand houden van rassen van de tuinaardbei is men daarom aangewezen op de vegetatieve vermeerdering via uitloperplanten. Het aantal uitlopers waaraan zich weer nieuwe uitlopers en zij-uitlopers vormen, varieert van ras tot ras.

Om goed ontwikkeld en gezond plantmateriaal te krijgen is het nodig om dit op speciale vermeerderingsvelden te telen, gescheiden van productiepercelen. Jonge planten uit een productieveld voldoen niet, omdat ze vaak zijn besmet met virussen en veroorzakers van andere ziekten en plagen. Er zijn erkende vermeerderingsbedrijven die zich toelagen op de teelt van plantmateriaal.

Eind augustus – begin september kunnen vermeerderingsvelden worden aangelegd met verse, jonge planten. Het is ook mogelijk planten op vermeerderingsvelden in het najaar (als ze in rust zijn, dus afhankelijk van het weer in november of december) op te rooien en in een koelcel te bewaren bij -2 °C tot het uitplanten in de periode eind februari tot half maart. Dan wordt op dat moment een vermeerderingsveld aangelegd met gekoelde planten. Bij de oprooidatum voor het aanleggen van productievelen, begin augustus, mag men dan ongeveer tien tot vijftien pootbare planten per moederplant verwachten, afhankelijk van het tijdstip van aanleggen van het vermeerderingsveld, resp. voorjaar of voorafgaande zomer.

Literatuur

- Blommers, J. en anderen, 1977. De teelt van aardbeien in de volle grond. 2de druk, CAD Fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.
- Dijkstra, J. (red.), 1990. De teelt van aardbeien onder glas. 3de druk, IKC-AT, afd. fruitteelt en PFW, Wilhelminadorp.
- Hancock, J.F., 1999. Strawberries. CAB Publishing, Wallingford, UK. Pp. 237. ISBN 0 85199 339 7.

Interview

Het korfvolk in de bestuiving

Een duurzame relatie bij tuinder/imker Joosten

Ton Thissen

In vroeger tijden kwam het geregeld voor dat de directeur of een leraar van bijvoorbeeld een lagere tuinbouwschool aan de liefhebbers onder zijn leerlingen op zaterdagmiddag een imkerkursus gaf. Mooi meegenomen: een tuinder is in hoge mate afhankelijk van een goede bestuiving van zijn planten en bijen zijn bestuivers bij uitstek. De meeste tuinders zijn vandaag de dag geen imker, maar willen wel graag van bijen gebruik maken. Koren op de molen van het groeiend gilde van de bestuivingsimkers. De bestuivingscursussen nemen dan ook in aantal en kwaliteit toe. Het verzorgen van een effectieve bestuiving in kassen en tunnels is gaandeweg een vak apart.

Theo Joosten (62) uit Gendt heeft de liefde voor de tuinderij van huis uit meegekregen en kocht 32 jaar geleden twee fraaie korfvolken op de Veenendaalse zwermmarkt met het oog op een betere bestuiving van de door hem gekweekte cultuurflora. De kast als bijenwoning was in die dagen al min of meer algemeen maar vanuit bestuivingsoogpunt gaf Joosten de voorkeur aan de korf. En dat doet hij nog steeds. Je zou van een duurzame relatie kunnen spreken.

Kersen

Op 11 mei is het niet warm: de thermometer wijst 9°C aan. Aan het bijenfront valt weinig te beleven. Toch hebben we met moeite een gaatje kunnen vinden voor een afspraak. Joosten is namelijk

druk in de weer met ... kersenplukken. Hij teelt die op een halve hectare onder glas. Na zijn tuinderij al weer enkele jaren geleden verkocht te hebben, is hij op beperkte schaal toch weer opnieuw begonnen. Je zou het een hobby kunnen noemen, maar het heeft denk ik ook te maken met het bloed dat kruipt waar het niet kan gaan. Zijn bijen hebben intussen hun werk dus al verricht. Die staan overkapt op drie hoogten – de begane grond meegerekend – over de volle breedte (zo'n 50 meter) van de kersenkas. Veel korven, wat minder kasten. Segebergerkasten. Twee uitersten op één stand. Ze zijn net terug van het fruit, een aantal korven nog opgedoekt, sommige kasten nog in de strengen, want Joosten komt op dit moment even tijd tekort. Hij moet immers kersen plukken.

Handig

Op mijn vraag of het zin heeft dat ik als hobbyimker er ook een paar korfvolken op na zou houden, legt hij uit dat imkeren met korfvolken in onze dagen geen zin heeft als je op honing uit bent. Dan is de kast natuurlijk effectiever. Maar voor de bestuiving is een korf ideaal. Vooral in kassen en tunnels. Met vroege en late kersen bijvoorbeeld. Daar staan ze droog. Ze zijn relatief licht en klein en daardoor gemakkelijk hanteerbaar, goed stapel- en vervoerbaar. Je kunt er ook een mooie prijs voor vragen.

Natuurlijk – in letterlijke zin – krijg je te maken met zwermen. Daar moet je dan de gelegenheid voor hebben. In ieder geval dien je overlast voor de aanpalende

omgeving te vermijden. Je kunt trouwens ook vegers maken; jagers heet dat in de korfimkerij. Enigszins bewerkelijk – je hebt er wat specifieke spullen en gereedschap voor nodig – maar het is heel prettig om te doen. Met het oog op vermeerdering kun je het afgejaagde volk voor de helft, maar zonder koningin, in de (lege) afgejaagde korf doen waarin op de laatste eitjes en de eendagslarfjes doppen getrokken worden.

Goedkoop?

Vergeleken met een kast is de korf als bijenbehuizing goedkoop. Het Bijenhuis vraagt € 25,- voor een strokorf. Geen geld vindt Joosten en toch kost hij veel, eigenlijk te veel. Aan tijd, bedoelt hij, want als korfvlechter weet hij dat je voor het maken van een strokorf toch wel een dag nodig hebt. In de wintermaanden heeft hij daar tijd genoeg voor, maar je moet ze ook wel willen vlechten. Onvoorstelbaar dat er eertijds imkers waren die twee korven per dag vlochten. Van de zeer vroege morgen tot de late avond dus. Er zal wel broodwinning in het spel geweest zijn, veronderstelt hij.

Natuurlijk

Op mijn verzoek draait hij een van zijn korven om. In een handomdraai. In één oogopslag constateert hij dat het volk in orde is. Je ziet natuurlijk minder dan bij het doorspitten van een kast, legt hij uit, maar je ziet wel onmiddellijk dat het volk er goed bij staat. Ik ben een dankbaar toeschouwer. Het overkomt mij namelijk niet zo vaak dat ik binnen enkele seconden het volle zicht heb op de dwarsdoorsnede van een aantal raten. Ik zie nu pas wat ik als kastimker nooit zie vanwege de omlijsting van het raam. Ook kan ik me een betere voorstelling maken van de wijze waarop een bijenvolk zich in natuurlijke omstandigheden gedraagt. Een korfvolk voert je weliswaar terug in de tijd, maar brengt je dichterbij de bij.

Ik neem mij voor de eerste de beste zwerm die ik schep in een korf onder te brengen. Hoe die te spijzen zoek ik wel op in het bekende boekje van Speelziek. En anders weet ik waar ik terecht kan. Theo bedankt voor je dure tijd.

Ton Thissen, foto's Gert Janssen

Zo'n 12 jaar geleden ontstond tijdens een vlechtcurcus in Speuld op de Veluwe het idee een wagen te bouwen waarop de vlechters – gevorderden, leerlingvlechters en leraren – de producten van hun cursus konden tentoonstellen. De achtergrond van dit initiatief had te maken met een drietal factoren. Ten eerste met de behoefte aan een zekere vorm van saamhorigheid binnen de Uddeler imkervereniging

De korfdemonstratiewagen

De Vierkante Korf. Omdat bijna alle imkers van deze vereniging op grond van hun woonomstandigheden het privilege genoten hun bijen aan huis te houden, ontbrak iets gemeenschappelijks, zoals met name de zgn. verenigingsstal in veel andere delen van het land. Men dacht in eerste instantie dan ook aan een transportabele bijenstal. Op de tweede plaats met de uitgestrekte heidegebieden in de wijde omtrek, waarop ouders en voorouders ook al heidehoning wonnen. Zij imkerden met korven die men vlocht van goedkoop roggestro en gratis te snijden braamspleut. Het product was heideraathoning. Het was toen je (imker-)eer te na als je niet vlechten kon. En nog steeds hoor je zeggen: als je hier imker bent, moet je kunnen vlechten. Op de derde plaats speelden de ontwikkeling en verfijning van de vierkante Uddelse korf een belangrijke rol. Met het gebruik van een honingkamer met losse bouw (een hoogsel) kan binnen korte tijd (7 tot 14 dagen) heidehoning gewonnen worden op prachtig verzegelde sneeuwwitte raten van zuivere bijenwas. Er wordt dus nog steeds gevlochten in de heidegebieden van Gelderland. De attributen voor een volgende vlechtcurcus liggen alweer klaar in het vlechtlokaal in Speuld bij Gerrit Oudendorp en in een voormalige schaapskooi bij Henk van de Zande in Apeldoorn.

De wagen staat in Speuld gestald en wordt op dit moment tot zo'n 15 maal per jaar verhuurd. Een probleem daarbij is dat er niet altijd ook een deskundige vlechter bijgeleverd wordt om aan het publiek van bv. een honingmarkt tekst en uitleg te geven. Maar dat valt te leren, zoals blijkt uit de fotoreportage op de volgende bladzijden met de toelichting hiernaast.

- 1 **Lüneburger Stolbe.** Algemeen in Noord-Duitsland en ook in Nederland. Gevlochten van roggestro en braamspleut. Bestreken met bij voorkeur stierenmest vanwege zijn grove structuur. Daaraan werd leem toegevoegd en houtas om de meststank tegen te gaan.
 - 2 **Drentse korf.** Vier banden onder, acht banden broedkamer en vier banden in de kop voor de honing. Daarop een Mellonivoerbeker met een kogel onderin. Een andere manier van voeren: een klomp met afgezaagde hak bevestigd met een spijker onder het vlieggat en voorzien van gras of hooi om verdrinken te voorkomen.
 - 3 **Brabantse/Veluwse (ronde) korf.** Op grote schaal in gebruik. De bodemdoorsnee is gerelateerd aan de lengte van de onderarm van de vlechter.
 - 4 **Gravenhorster boogkorf, 12 raams.** (De korf bestaat o.a. ook met 16 ramen.)
 - 4a **Idem, nieuw gevlochten.**
 - 5 **Idem, met vlieggat aan de kopse kant.**
 - 6 **Idem, 20 raams.**
- Toelichting bij de Gravenhorster boogkorf in de diverse uitvoeringen:
- De ramen van essenhout werden nat gebogen met behulp van een mal en verstevigd met een dwarslat.
 - Je kunt gebruikmaken van een vlieggat aan de kopse kant door de korf 90° te draaien. Je krijgt dan te maken met warme bouw. Dat bevordert een effectieve verdeling van de honing en kan het afkomen van een zwerm uitstellen.
 - Met behulp van een Scheidebrett werden in de winter wel eens 2 volken in één 20-raams korf gehouden, vooraf op gelijke sterkte gebracht door de korf 180° te draaien.
 - De plankjes onder het vlieggat werden in de winter wel boven het vlieggat aangebracht i.v.m. lichtinval en dichtsneeuwen.
 - Om vastbouwen van de ramen te voorkomen werden de korfwanden met smalt (reuzel) ingesmeerd.
- 7 **Het korfje van Knack.** Een Hollandse vierkante korf met een uit hout vervaardigde honingkamer (7 raams) die met krammen aan het korfgedeelte met vaste bouw werd bevestigd.
 - 8 **Vaassense korf.** 12 Randen met 9 ramen in het bovenste gedeelte (honingkamer). Overigens vaste bouw. Dekplank van hout.
 - 9 **Uddelse/Uddeler vierkante korf:** nog steeds door heide-imkers algemeen gebruikt voor het winnen van raathoning op de heide. De broedkamer bestaat uit acht banden. De hoogselen hebben vier banden en kunnen met afsluitmateriaal als onderzet- en bovenzetranden gebruikt worden. De honingkamer bevat zeven ramen. Voor het overige is sprake van vaste bouw. Een doek sluit de honingkamer af.
 - 9a **De honingkamer van de Uddelse korf.**
 - 10 **Jaagvat voor de vierkante korf.** Kan ook als schepkorf/kieps gebruikt worden.
 - 11 **Ronde schepkorf of kieps met ingevlochten handgreep.**
 - 12 **Boxmakorf.** Een ronde korf met dito honingkamer. Heeft weinig navolging gekend.
 - 13 **Kanitzkorf.** Een vierkante korf met banden van 5 cm dikte en 9 mm dik vlechtband, zijnde pitriet. De korf kent een houten bodem en dito deksel.
 - 14 **Binnenkorf van wilgenen ten dienste van de sierkorven Bisschopsmuts en Zwanenhals.** In sierkorven werden doorgaans geen bijen gehouden.
 - 15 **Bisschopsmuts. Sierkorf.** Over de binnenkorf wordt eerst stro aangebracht, daarna pijpenstrootje. Van het restant stro aan de bovenkant wordt de kop en de kraag gemaakt.
 - 16 **Zwanenhals. Sierkorf.** Over de binnenkorf wordt pijpenstrootje aangebracht. Het restant aan de bovenkant wordt taps toelopend naar beneden in de vorm van een zwanenhals gebogen en vastgezet. Zie ook 17a.
 - 17 **Bruidskorf.** Een huwelijkscadeau. De kouwe/koude kant zorgde voor de behuizing, de korf; de warme kant voor de inhoud. Daar hoorde een oorkonde bij met teksten als: Gij zult zo vruchtbaar zijn als ...; gij zult zo nijver zijn als ... Als de bijen, natuurlijk.
 - 18 **Moerkorfje.** Doorsnee 15 cm. De tijdelijke behuizing van een onbevuchte koningin met zo'n 100 wersters. Voer: stamphoning.
 - 19 **De 6-kantige korf.** Afgeleid van de raatcel. De honingkamer kent losse bouw. Ook als sierkorf gangbaar.
 - 20 **De ronde strokorf.** Opvallend is de vliegopening bovenin. Voordeel: het vocht kan geloosd worden. Ingeval van tocht bouwen de bijen het vlieggat tot op biddikte dicht.

Zie ook: Toon Brekelmans, Korfvlechten, € 12,50. Te koop in het Bijenhuis

11

12

13

10

14

15

16

17

17a

18

19

20

Ardine Korevaar

Afname biodiversiteit

Eenvijfde van alle plantensoorten wordt bedreigd met uitsterven. Dat blijkt uit een groot onderzoek onder leiding van de Royal Botanic Gardens in Kew (Engeland) in samenwerking met het Natural History Museum en de International Union for Conservation of Nature (IUCN). Het voortbestaan van de planten staat op het spel door het verdwijnen van ecosystemen onder druk van de bevolkingsgroei en toenemende consumptie. Professor Hopper van Kew Gardens zegt daarover: "Het is de eerste keer dat we een duidelijk beeld hebben gekregen van het risico op uitsterven van de nu bekende planten. Dit rapport toont de meest bedreigde soorten en de meest kwetsbare gebieden. Het onderzoek laat zien wat we al enige tijd veronderstelden. Teneinde een antwoord te krijgen op vragen hoe snel en waarom we soorten verliezen en wat we daaraan kunnen doen, moeten we eerst een uitgangssituatie bepalen zodat we een punt hebben waartegen we veranderingen kunnen afzetten. Dat is precies wat we met dit rapport: 'The sampled red list index for plants' hebben gedaan." Het ligt in de bedoeling met vaste tussenpozen wereldwijd een hernieuwde inschatting te maken van de toestand van de planten. Ook wil men duidelijk aangeven welke maatregelen nodig zijn om het plantenleven te beschermen.

Aangetekend moet worden dat een derde van de plantensoorten nog zodanig onbekend is dat deze soorten niet meegenomen konden worden in de steekproef. Uit de inventarisatie kwam naar voren dat de meest bedreigde habitat het tropische regenwoud is. De meest bedreigde soorten zijn de coniferen en palmvarens. Er is een steekproef gedaan van 7.000 soorten uit de volgende groepen:

Eenzaadlobbigen (monocotylen) Deze groep bloeiende planten wordt gekenmerkt doordat er in het embryonale stadium één blaadje aanwezig is (in tegenstelling tot de tweezaadlobbigen, waarbij twee blaadjes ontluiken uit een zaadje). Er vallen ongeveer 75.000 plantensoorten onder deze groep waarvan wereldwijd 22% bedreigd wordt. De grootste familie in deze groep is die van de orchideeën, maar ook het merendeel van de landbouwgewassen hoort hierbij.

Mossen (bryofyten) Mossen zijn kleine planten zonder vaatsysteem. Ze vormen geen bloemzaad, maar planten zich voort door sporenvorming. In ecosystemen spelen ze een belangrijke rol omdat ze water en voedingsstoffen bufferen voor andere planten. Deze groep vormt een goede indicatie voor de vitaliteit van een biotoop. Men schat in dat wereldwijd 15% van de soorten bedreigd wordt.

Varenplanten (pteridofyten) Deze groep planten, waaronder veel varens, beschikt over een vaatsysteem, bladeren en wortels, maar ze produceren geen bloemen of zaad en vermeerderen via sporen. Er zijn ongeveer 13.000 plantensoorten die tot deze groep behoren, waarvan 14% wereldwijd bedreigd wordt.

Naaktzadigen (gymnospermen) Zaadvormende planten zoals ginkgo, coniferen en cycadeeën (palmvarens), waarbij de zaden niet in een vruchtbeginsel gevormd worden, maar zich bijvoorbeeld ontwikkelen op het oppervlak van schubben of in bladvormige aanhangsels van kegels. Ongeveer 1.000 soorten telt deze groep en wereldwijd wordt geschat dat 36% van deze soorten wordt bedreigt.

Peulvruchtachtigen (leguminosen) Deze bloeiende planten hebben een grote economische waarde. Eén kenmerk van deze groep is de eenvoudige droge vrucht die aan twee zijden opent om de zaden vrij te laten. Planten uit deze groep groeien in heel verschillende klimatologische omstandigheden en worden wereldwijd aangetroffen. Naast de bekende peulvruchten behoren ook pinda's, blauwe regen, robinia

Eenzaadlobbig

Tweezaadlobbig

en zoethout tot deze groep. Die omvat 19.000 soorten, waarvan 12% bedreigd wordt.

Het Nederlandse Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft onderzoek gedaan naar de oorzaak van de afname en vooral naar de mogelijkheden om er iets aan te doen. Zij hebben het rapport: Rethinking Global Biodiversity Strategies gepubliceerd dat gebruikt is tijdens de grote conferentie over biodiversiteit in oktober in het Japanse Nagoya. Dit rapport meldt dat wanneer we niets doen, er in 2050 een gebied van zeven miljoen vierkante kilometer aan de natuur extra onttrokken zal zijn vanwege de groeiende vraag naar levensmiddelen en consumptiegoederen. Volgens het rapport moeten de productie en consumptie in samenhang worden bekeken om oplossingen te vinden die het verlies aan biodiversiteit kunnen beperken.

Zie de sites: www.kew.org en www.pbl.nl

Iridovirus en nosema gekoppeld aan CCD

Een team van Amerikaanse wetenschappers van verschillende universiteiten én militaire deskundigen, identificeerde duitzenden eiwitten in honingbijen van gezonde volken en van volken die verschijnselen van Colony Collapse Disorder (CCD) vertoonden. Ook stelden ze vast in welke mate die eiwitten voorkwamen. Men vond zodoende twee virussen die voorheen in de Verenigde Staten onbekend waren. Dat betreft het Varroa destructor-1 virus en het Kakugo-virus. Het eerstgenoemde virus werd een paar jaar geleden voor de eerste maal in Nederlandse honingbijen gevonden en daarop in 2006 beschreven door dr. Ongus, toentertijd werkzaam bij het Laboratorium voor Virologie van Wageningen UR. Het Kakugovirus werd voor het eerst in 2004 beschreven door Japanse onderzoekers. Veel belangwekkender echter is de vondst dat bijen van CCD-volken besmet zijn met zowel iridovirus (IIV, wat staat voor: invertebrate iridescent viruses) als met nosema. Het betreffende virus komt ook bij andere insecten voor. Om welke nosemasoort het gaat is nog onduidelijk. Het gezamenlijk voorkomen van deze beide laatste ziekteverwekkers is gekoppeld aan het optre-

den van CCD, aldus onderzoeksleider dr. Bromenshenk, entomoloog van de Universiteit van Montana. Meer informatie is te lezen in het artikel in het wetenschappelijk webtijdschrift Plos One van 6 oktober 2010.

Pikant detail is dat de aanpak van de militaire onderzoekers van de identificatie van de eiwitten met de zogeheten MSP-techniek deels onder militaire geheimhouding valt. Amerikaanse bijenonderzoekers twijfelen daarom aan de waarde van Bromenshenks conclusies wat betreft de identiteit van het iridovirus.

Commentaar

Desgevraagd deelt dr. VanEngelsdorp, entomoloog van de Pennsylvania State University, de New York Times mee dat de resultaten van het onderzoek heel interessant zijn, maar dat naar zijn mening de oorzaak van CCD nog niet vast staat. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of beide ziekteverwekkers tezamen CCD veroorzaken, dan wel een gevolg zijn van het optreden van CCD.

Navraag bij dr. Blacquièrre (PRI-Bijen@wur) leert dat in ons land de verdwijnziekte vroeger nogal eens werd toegeschreven

aan *Nosema apis* in combinatie met amoëbeziekte. Ook tegenwoordig moet het te gronde gaan van een deel van onze volken worden toegeschreven aan nosema en daarbij zouden virussen wel eens mede een rol kunnen spelen.

Overigens zijn de imkers in de VS van mening dat meerdere oorzaken zijn aan te wijzen voor het verdwijnen van volken. CCD is daar één van en die oorzaak zetten de imkers op de achtste plaats wat rangorde van belangrijkheid betreft.

www.plosone.org

(Met dank aan Henk van der Scheer)

Afscheid van rubriek van Hennie Oude Essink

Vijf jaar Bijenplant belicht

kamperfoelie slangekruid nachtschade nieskruid longkruid teunisbloem
 wilde wingerd ooievaarsbek wilgeroosje balsemien aster sleutelbloem wilg
 kastanje bijenboom klimop sneeuwkllokje euodia distel leverkruid
 toverhazelaar paardebloem komkommerkruid guldenroede hoefblad
 blauwbaard sporkehout nachtsilene moerasbloem

Ruim vijf jaar schreef Hennie Oude Essink over drachtplanten in de rubriek 'Bijenplant belicht'. We hebben genoten van een reeks prachtige plantenportretten en er veel van geleerd; helaas komt aan deze periode een einde.

Tot 2005 had Arjen Neve gedurende vele jaren deze rubriek verzorgd en geïllustreerd met onwaarschijnlijk nauwkeurige pentekeningen. Het leek dan ook niet eenvoudig om in zijn voetsporen te treden, maar Hennie Oude Essink heeft op een andere en heel eigen manier de planten in het zonnetje kunnen zetten.

Van de grote drachtplanten wilg, bijenboom en klimop, tot aan de kleintjes als longkruid, sleutelbloem en sneeuwkllok: bij Hennie's zorgvuldige en liefdevolle beschrijving wordt elke bloem 'groots'. De drachtplant wordt met veel kennis tot in detail gepresenteerd, maar ook de omgeving van de plant wordt niet vergeten. Herkomst, standplaats en bloeiseizoen; ook alle plantbezoekende insecten en vlinders worden als erbij behorend beschreven, evenals de variëteiten en soms verre familieleden van de plant. Hier en daar wordt het verhaal gelardeerd met een historische anekdote, een mythologisch zijstapje of verhalende legende.

En dan last-but-not-least de fantastische foto's: vele onopvallende bloemdetails heb ik dankzij deze serie kunnen ontdekken. Ook foerageren er veel meer soorten insecten dan alleen de honingbij: al deze bloembezoekers maken het portret compleet. Het is lastiger dan het lijkt om planten en bloemen mooi te fotograferen, maar het is helemaal een kunst om die beweeglijke bijen, hommels, vlinders, motten, kevers, vliegen en wespen scherp op de plaat te zetten. Ook dat is hem bijzonder goed gelukt. Kortom: Hennie verstaat echt de kunst om een genuanceerd maar bovenal levend plantenportret te maken.

Hartelijk dank Hennie hiervoor, en voor de plezierige samenwerking, je enthousiasme en vakmanschap!

Astrid Schoots, namens de redactie

Helmknop van wingerd

Hoornaar op klimop

Bijenplant belicht (slot)

Berberis (zuurbes) en Mahonia (mahonie)

1 *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea' is een cultivar van de Japanse zuurbes; een fraaie vervanger van de inheemse *Berberis vulgaris*, die erg roestzwam gevoelig is

Hennie Oude Essink

De Berberisfamilie (*Berberidaceae*) is al zeer oud. In het stadje Florissant in de staat Colorado (Noord-Amerika) heeft men een schat aan fossielen opgegraven, die een beeld geven van de flora en fauna daar ter plekke van 34 miljoen jaren geleden. Ook de Berberis is daarbij; het betreft een struik met blijvend groen blad, dat aan de rand scherpe punten heeft, waarmee de plant zich beschermt tegen de toen overheersende planteneters. De soort is pas zeer onlangs bij ons terecht gekomen; wij kennen haar onder de naam *Mahonia aquifolium*.

De meeste van de ruim 500 soorten van de familie zijn heesters van het noordelijk halfrond en komen voor in Azië, Afrika en Amerika. De struiken hebben stekelige naalden op de bast of bladeren die gelobd zijn met stekelige punten. De bloemen hebben drie of vier kransen van bloemdekbladen (in plaats van kelk en kroon) en aan de voet van de binnenste bloemdekbladen zijn nectarklieren aanwezig. Over het algemeen betreft het uitstekende nectar- en pollenleveranciers.

In Europa is alleen *Berberis vulgaris* (Gewone zuurbes) inheems; de andere soorten die onze tuinen sieren of die bij ons verwilderd voorkomen, werden in de loop van de 19e eeuw geïmporteerd. Zo danken wij aan Japan *Berberis thunbergii* (Japanse berberis; afb.1) en *Mahonia japo-*

nica (afb.2). Uit China is afkomstig de altijd groene *Berberis julianae* en uit Noord-Amerika de reeds genoemde *Mahonia aquifolium* ook *Berberis aquifolium* genoemd (stekelbladige mahonie; afb.6).

Bloeiwijze en bloem

De bloemen van de zuurbes en de mahonie kun je solitair aantreffen aan de overhangende twijgen van de plant maar doorgaans staan zij in grote of kleine trossen bijeen aan korte steeltjes vanuit de bladoksels. Bij de mahonie is de bloeiwijze een opstaande dikke pluim (afb.6) of een krans van stervormig geplaatste bloemstelen (afb.2). De bloeitijd van de gecultiveerde Mahonia's bestrijkt de hele wintertijd vanaf november tot mei; de wilde Mahonia's en de Berberissoorten bloeien in april/mei/juni.

De bloemen zijn 6-talig (afb. 4 en 6); evenals de soortgenoten hebben zij geen kelk en kroon maar worden ze gevormd door 12 bloemdekblaadjes, die alle even groot zijn. De blaadjes zijn heldergeel; alleen bij de roodbladige Berberis zijn zij roodgevekt. Ter bescherming van de helmknoppen hebben zij aan de bovenzijde een welving, een soort dakje, waardoor zij de bloem een klokvormig uiterlijk geven. Voor ons onzichtbaar stralen zij een zwak UV-licht uit. De bloemen hebben een bijzonder bestuivingsmechanisme: de binnenste zes bloemblaadjes hebben elk twee oranje, druppel-

vormige verdikkingen aan de voet (afb.4); dit zijn de nectarklieren, die ruim een geurige nectar afscheiden. Hiertussen staan de zes meeldraden, elk vóór een bloemblaadje. Als de bloem open gaat, komen zij omhoog; bovenaan hebben zij, T-vormig, twee helmknoppen, die zo draaien, dat de opening naar binnen is gericht; via een klepje komt het pollen vrij. Centraal in de bloem staat één stempel, zijnde een brede ring met kleverige haren; zonder stijl staat hij op het bovenstandig vruchtbeginsel. Wanneer een bezoeker naar de nectar reikt en even boven de basis een meeldraad aanraakt, klapt deze, binnen eentiende van een seconde, naar binnen, richting stempel en bepoedert haar belager met pollen. Dikwijls schrikt de bezoeker dusdanig, dat zij opvliegt en zich naar een andere plant begeeft, waar zij kruisbestuiving tot stand brengt. De betreffende meeldraad keert in haar oude positie terug en wacht de volgende bezoeker af. Het inklappen van de meeldraden is met een scherpe naald gemakkelijk te bewerkstelligen. Bezoekers zijn vooral bijen, kevers en vliegen. Het pollen van de Mahonie is grijsgeel; dat van de zuurbes krijgt een groenige waas. Als bezoekers uitblijven, treedt zelfbestuiving op, vlak voordat de bloem verwelkt.

Soorten

Berberis vulgaris is als enige inheems in Europa; het is een doornige struik van 2 à

3 De bloemen van *Berberis vulgaris* hangen in trosjes van 20

4 De oranje druppels onderin de bloem zijn nectariën; zes meeldraden staan daartussen

5 De bloem levert ruim nectar en pollen met de waardering 5/5

2 *Mahonia japonica* 'Wintersun' heeft een stervormige bloeiwijze en begint in onze tuinen haar plaats te veroveren. Telers noemen haar meestal *Mahonia media*, een kruising van de Japanse *Mahonia* en de uit China afkomstige *Mahonia lomariifolia*

3 meter met lange, boogvormig uitstaande, bruinachtig geribde takken. Zij hebben scherpe stekels in groepjes van drie; eigenlijk zijn het drie blaadjes die tot stekels zijn vervormd. Aan de basis ervan komen toefjes blauwgroene, eironde blaadjes tevoorschijn, waarvan de randen fijn gestekeld zijn. De gele bloemen hangen in trosjes van twintig aan steeltjes van 5 cm. Zij verspreiden een sterke muffe geur en worden druk bezocht door wilde bijen, hommels, honingbijen, kevers en vliegen. Ze is een goede drachtplant met de waarde N/P 5. De bessen zijn rood. In het wild is de plant te vinden in de duinen en langs bosranden. Cultivars worden aangeplant als sierheesters, solitair of in hagen. In een van de eerste 'Groentjes' (1898, 1e jrg. nr 3) waarschuwde de toenmalige vicevoorzitter van de VBBN om toch vooral geen *Berberis* aan te planten in graanstreken in verband met graanroest, veroorzaakt door een roestzwam die zich nestelt op de achterzijde van het blad van de *Berberis* en vervolgens tarwe en rogge infecteert. In het eerste oorlogsjaar 1940 leidde deze parasiet tot een algemene misoogst van rogge. In Frankrijk was er al sedert 1660 een strijd gaande tussen graanboeren en jamfabrikanten, die de *Berberis* teelden, omdat haar langwerpige scharlakenrode vruchten bijzonder rijk zijn aan vitamine C en bovendien enige zuren bevatten, die haar voor jam en limonade zeer aantrekkelijk maken. De ellende met

de zwarte roest leidde ertoe, dat men ging uitkijken naar immune soorten met dezelfde grandioze eigenschappen. *Berberis thunbergii* (Japanse *Berberis*) kwam daarvoor het meeste in aanmerking. De plant werd in 1794 door de Zweedse arts Thunberg in Japan ontdekt. In 1864 komt deze soort naar Europa. Sinds de 20e eeuw is de plant in heel Europa ingeburgerd en heeft zij de inheemse gewone *berberis* volledig verdrongen. De plant wordt 1 à 2 meter hoog; in de bladoksels staat slechts één doorn; de blaadjes zijn niet getand en de kleur is heldergroen; kleine trosjes van slechts een paar heldergele bloemen overdekken in het voorjaar de neerhangende twijgen. Er zijn vele cultivars in omloop, voor elk wat wils. Het meest populair is wel de *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea', de roodbladige Japanse zuurbes. Deze variant maakt prachtige hagen; in het voorjaar steken de talrijke gele bloemen schitterend af tegen het donkerrode, purperkleurige blad. In de zomer trekken de helderrode bessen allerlei vogels aan. De drachtwaarde van de Japanse zuurbes is gelijk aan die van de gewone zuurbes. *Mahonia aquifolium* (scherpbladige mahonie) komt uit Noord-Amerika, waar zij al vele miljoenen jaren voorkomt als onderbegroeiing in naaldbossen. Het is een krachtige struik van 2 meter hoog en 1,5 meter breed. De bladeren zijn geveerd, hebben stekelige randen en blijven altijd groen; zij bloeit met overdadig grote tros-

sen heldergele bloemen, die een heerlijke geur verspreiden en naast andere bestuivers veel honingbijen aantrekken. *Mahonia japonica* die stervormig uitstaande bloeistelen heeft, is een echte winterbloeiende en de enige plant die een krachtige zoete geur verspreidt in de maanden december tot februari; als het weer het even toelaat, zie je er veel bijen op vliegen. In vele cultivars kan de bloeitijd nog vervroegd of verlengd worden. Zij worden vaak aangeduid met de naam *Mahonia x media*. Speciale vermelding verdient *Mahonia bealii*: een prachtige struik met extra lange bladveren, die rijkelijk bloeit van november tot april en een heerlijke geur verspreidt.

Mahonia

Tot het geslacht *Mahonia* behoren een 70-tal verwilderde soorten uit de *Berberis*-familie, die in 1818 hun naam *Berberis* verrieten voor die van *Mahonia* ter ere van de beroemde hovenier Bernard McMahon, die als eerste een allesomvattende tuinplantengids schreef voor de Amerikaanse tuin.

Het woord *Berberis* is Arabisch, betekent 'schelp' en duidt waarschijnlijk op de klokjesvorm van de binnenste bloemblaadjes. Inmiddels is in de nieuwste Heukels' Flora van Nederland, gebaseerd op DNA-verwantschap, de genusnaam *Mahonia* weer verdwenen. *Mahonia aquifolium* heet weer *Berberis aquifolium*.

6 *Mahonia aquifolium* heeft dikke trossen heldergele bloemen

7 De bloem van de mahonie; bij aanraking van de meeldraad klapt hij naar binnen, richting stempel

8 Cultivars van de mahonie bloeien de gehele winter; bij de goede temperatuur vliegen er veel bijen op

Een stal van naam

Ardine Korevaar

Op 19 augustus 2010 onthulde wethouder Berdien Steunenbergh een plaquette met de naam van de bijenstal op het stadslandgoed de Kempphaan in Almere: de Ids van Dussen Bijenstal. Niet iedere bijenstal heeft een naam, dit is dan ook een bijzonder bijenonderkomen, zeg maar gerust design, en is vernoemd naar de man die alles in het werk heeft gesteld om dit bijenhuis te realiseren.

De nu 86-jarige Ids van Dussen was tamelijk overdonderd toen hem duidelijk werd dat de stal op het stadslandgoed naar hem vernoemd zou worden. Zijn enthousiasme en doorzettingsvermogen hebben veel bijgedragen aan de realisering van het educatieve project dat in 2002 werd opgeleverd. Ter gelegenheid van de vernoeming heeft Ids de stal een bijenkast overhandigd. Er staan nu ongeveer zes kasten en twee korven, waaronder een Uddeler korf.

Ids van Dussen kreeg de smaak van het imkeren te pakken nadat hij vanuit Amsterdam naar Almere was verhuisd en daar in zijn kruidtuin kennis maakte met bijen. Zoals dat wel meer imkers overkomt werd het een liefde voor het leven en vertelde Ids in het Eksternest, een educatief centrum, aan heel veel Almeerse kinderen over het wel en wee van de bijen. Toen het Eksternest verhuisde naar het stadslandgoed heeft hij alles in het werk gesteld om op dit landgoed een educatieve bijenstal gerealiseerd te krijgen.

In samenwerking met de imkervereniging van Almere werd de stal ontworpen door landschapsarchitect Kees Hund en berekende Berend Garming dat het onderkomen op heipalen van 20 meter een degelijke toekomst tegemoet kon zien. Inmiddels ligt de stal nu mooi ingepast in de bloementuin, waar veel drachtplanten groeien. Hier ontvangt Cor Dol, de huidige imker,

foto: St. Stad & Natuur Almere

circa 90 schoolklassen per seizoen. De kinderen uit groep 3 en 4 hebben op school dan al een dvd gezien over het leven en de betekenis van bijen en daar opdrachtjes over gemaakt. In de stal kunnen zij de bijen in levende lijve bekijken onder een glazen dekplank, via de spiegel onder een korf en in de observatiekast. Voor andere belangstellenden houdt Cor iedere maand een 'Bijenpraatje'. Het enthousiasme voor de bijen is nog steeds voelbaar in de naar Ids vernoemde stal.

Buitenland

Bijenhouden op Bali

Jacques Meuleman

Tijdens mijn vakantie op Bali kwam ik toevalliger wijs in contact met dhr. Iwayan Nyepek, imker daar. Hij was graag bereid om te laten zien hoe hij bijen houdt. Hoog in een boom hangen uitgeholde palmboomstammen met een lengte van ongeveer 60 cm. Deze zijn aan beide zijden afgesloten met een halve cocosnoot met hierin een kleine vliegopening. Heel bijzonder om te zien en een goedkope manier om een behuizing voor bijen te maken. Met een lange bamboestok wordt zo'n bevolkte palmboomstam uit de boom gehaald en op de grond wordt er een smeulende cocosnootschil voor gelegd. Hierna wordt de behuizing geopend en wordt vrij rigoureuus raat met honing verwijderd. Het spreekt voor zich dat ook een groot aantal eitjes en larven hierbij het loodje leggen. Dhr. Nyepek schat dat hij ongeveer honderd van deze palmboomstammen heeft hangen waarvan er ongeveer tien bewoond zijn. Aan actief vermeerderen doet hij niet. Hij hoopt gewoon dat er een zwerm in één van de

stammen vliegt. Ook blijkt in onze gesprekken dat dhr. Nyepek niet weet wat er zich in een bijenvolk afspeelt en hoe hij hierop invloed kan uitoefenen.

Dhr. Nyepek was zeer geïnteresseerd in de wijze waarop ik bijen houd en met behulp van tekeningen heb ik geprobeerd mijn kennis te delen. Wat schetst mijn verbazing: bij een volgend bezoek zag ik dhr. Nyepek druk aan het werk om een bijenkast te maken. De volgende dag heb ik op een plaatselijke markt een hoed, een muskietennet en handschoenen gekocht en samen hebben we een volk met raat vanuit een stam overgebracht in de nieuwe kast. In de stam hebben we een stukje raat laten hangen en die stam hebben we daarna weer op de oude plek terug gehangen. Zes dagen later zagen we dat de verhuizing goed heeft uitgepakt. De koningin was in de nieuwe kast aan de leg en in de stam zaten enkele redcellen op het stukje raat.

Nu ben ik op zoek naar mensen die mij willen/kunnen helpen om dhr. Nyepek met raad en daad bij te staan. Zo zou ik

foto: Jacques Meuleman

graag goed beschermende kleding willen opsturen.

Jacques Meuleman, Horsterweg 76, 3851 PL Ermelo

Jacques.meuleman@zonnet.nl

Standplaatsen gezocht

Ardine Korevaar

In een dicht bebouwde omgeving kan het wel eens zoeken zijn naar een goede standplaats voor de bijen. Een plek met voldoende dracht en niet te veel risico op overlast. In Bijenhouden van februari 2010 stond op blz. 20 een oproep aan imkers die hun kasten op begraafplaatsen hebben staan. De respons op deze oproep verwerkte Ada Wille in een artikel voor het blad 'De begraafplaats', april 2010, waarin zij stelt dat bijenhouden op het terrein van de dodenakkers goed is voor de bijen en een bijdrage levert aan de biodiversiteit op begraafplaatsen.

Wat voor grote delen in de Randstad en zeker voor Vinexwijken geldt, is dat de kleine tuinen bij de huizen meestal geen ruimte bieden om bijen te houden zonder overlast voor de omgeving te veroorzaken. En juist in die dichtbevolkte gebieden wonen veel potentiële imkers. Dat wringt soms. Wanneer je met de imkervereniging reclame maakt voor de basiscursus is het heel jammer als mensen ondanks interesse afhaken omdat ze denken: leuk, maar waar moet ik ze laten.

Nieuwbouwwijkbewoners hebben bovendien niet zomaar een netwerk van relaties in het buitengebied, waardoor je als nieuwbakken imker aan een standplaats geholpen zou kunnen worden.

Ook in Bunnik en Houten bleek de ruimte meer dan eens een belemmering te zijn. Voor de plaatselijke imkervereniging een reden om te onderzoeken of er geen standplaatsen te vinden zouden zijn die de vereniging in beheer zou kunnen hou-

den en in gebruik geven aan (nieuwe) imkers die geen plaats voor hun kasten hebben.

Overheden en organisaties

Om gehoor te vinden bij gemeenten, het waterschap en het streekhuis (waar allerlei organisaties verenigd zijn die iets met het platteland te maken hebben), het Recreatieschap en bij LNV de Dienst Landelijk Gebied (DLG), is de vereniging bij deze instanties uit gaan leggen wat de betekenis van bijen is voor de biodiversiteit en de voedselproductie. Het was verrassend om te ontdekken dat zelfs bij de landshapscoördinatoren het bestaan en belang van bestuivende insecten niet in het hoofd zat en bestuivers dus niet in hun plannen voorkwam. Bijen waren niet in beeld. De publiciteit rondom de bijensterfte heeft ontegenzeggelijk geholpen om partijen met ons verhaal te overtuigen van het nut van bijen. Het lijkt alsof de krantenberichten ineens werkelijk betekenis krijgen wanneer je daar in levende lijve informatie en ervaringen aan toevoegt. Zo'n nieuwsbericht is dan niet langer iets wat elders voorkomt. Van zowel de gemeente als het waterschap kreeg de vereniging een aantal mooie locaties aangeboden als standplaats, waaronder ook een op de algemene begraafplaats Oud Wulven in Houten.

Bij het zoeken naar geschikte terreinen zijn verschillende factoren meegewogen, zoals de afstand tot de bebouwing, de bereikbaarheid, vandalismegevoeligheid, dracht in de directe omgeving en eventuele nutsvoorzieningen. Naast bruggen, spoor-

wegen en viaducten blijken soms ongekende mogelijkheden te bestaan voor het plaatsen van kasten. Terreintjes waar je normaal gesproken volstrekt langsheen kijkt. Zeker wanneer de kasten door begroeiing aan het directe zicht vanaf de weg onttrokken kunnen worden zal de kans op ongewenst bezoek naar verwachting klein zijn.

De informatie over bijen bleek ook bij te dragen aan hervormingen in de beplantingsplannen voor het openbaar groen van de gemeente. Er wordt nu welbewust rekening gehouden met de drachtwaarde van nieuwe beplanting en er zijn bloembanen in de parken aangelegd. Contacten met het recreatieschap en de DLG zijn niet uitgemond in direct bruikbare resultaten, maar de bijen en de imkers zijn er inmiddels wel bekend.

Beheer

Voor het beheer van de standplaatsen is een beheerder gevonden binnen de vereniging. Iemand die de contacten onderhoudt tussen de diverse instanties en de imkers/gebruikers van de standplaatsen. Op een aantal locaties mogen waarschijnlijk kleine opstallen gebouwd worden zodat er een dakje boven de kasten kan worden gemaakt en het imkermateriaal opgeborgen kan worden. Voor het gebruik van de standplaatsen zijn wat spelregels afgesproken.

Het is allemaal nieuw, dus hoe het uitwerkt moeten worden afgewacht, maar voorlopig is er plaatsgemaakt voor de bijen.

Kasten bij een bosje dat het waterschap ter compensatie heeft aangelegd

Eenvoudige constructie met wat stenen en een paar balkjes

Naast de brug

EU-steun voor bijenteelt

Meer geld en meer bijenvolken

Kees van Heemert

Op 14 september jl. verscheen er een persbericht vanuit Brussel met de mededeling dat de Europese Commissie het licht op groen heeft gezet voor de nationale programma's voor de productie en afzet van bijenteeltproducten van de lidstaten.³

Voor de komende drie jaren is er meer geld uitgetrokken voor die programma's vergeleken met de periode 2008-2010. Vanaf volgend jaar zal er jaarlijks 32 miljoen euro beschikbaar zijn, bijna 25% meer dan voorheen.

De Commissie hoopt dat met deze ondersteuning de uitvoeringsprogramma's bij zullen dragen aan de oplossing van de problemen van deze strategische sector (de bijenhouderijsector). Die is vanwege het toegenomen verlies aan bijenvolken, de economische situatie van de bijenhouders en de afnemende biodiversiteit onder druk komen te staan, aldus het bericht. Het is een goede zaak dat het belang van de bijenhouderij wederom vanuit Brussel aandacht krijgt.

Besteding

De besteding van het geld verschilt per land. In landen met een groot aantal imkers wordt het vaak voor directe steun aan de bijentelers gebruikt, terwijl in andere landen de gelden voor het praktijkonderzoek aan bijvoorbeeld varroa worden besteed. Bedacht dient te worden dat de Europese financiering zgn. co-financiering is. Dat wil zeggen: Brussel legt eenzelfde bedrag

bij het bedrag dat vanuit elk land ter beschikking wordt gesteld, met een maximum per land. Voor Nederland is dat het Ministerie van LNV, die deze ondersteuning geeft op basis van de door de PRI bijen@wur ingediende aanvraag. De NBV heeft zich ingespannen om dit projectvoorstel te ondersteunen.

Voor het onderzoek van bijen@wur is deze gezamenlijke pot voor het onderzoek de belangrijkste inkomstenbron. Vroeger kwam er ook nog geld uit de tuinbouwsector en van de bijenhoudersorganisaties, maar dat is nu gestopt², met uitzondering van de gelden van de ANI en de ABTB. Deze financiering van PRI bijen@wur staat los van de eenmalige subsidie van een miljoen euro voor onderzoek die vorig jaar is uitgetrokken door het Ministerie van LNV naar aanleiding van de nota's 'Visie Bijenhouderij en Insectenbestuiving' en het 'Deltaplan' van de NBV.

Meer bijenvolken?

In het rapport van de commissie wordt ook het aantal bijenvolken per EU-land genoemd. Om het overzichtelijk te houden in bijgaand staatje slechts de informatie van 10 van de 27 EU-landen. De landen met de meeste bijenvolken zijn hier weer gegeven en tevens de informatie van Nederland en de ons omringende landen. De meeste Europese bijenvolken (63%) bevinden zich in de zes grootste landen. Behalve Polen liggen deze vooral in Zuid-Europa. Uiteraard speelt het warmere klimaat en de beschikbaarheid van meer bloeiende vegetatie hierbij een rol.

Op de aantallen volken valt wel wat af te dingen. Dat Griekenland zo'n groot aantal heeft voor een relatief klein land roept vragen op. Zou de bijenhouderij aldaar een afspiegeling zijn van de Griekse economie waar oncontroleerbare Brusselse geldstromen naar toegaan? In 2007 vroeg Elshout zich af of voor een aantal landen de bijenstapel niet zwaar overschat is.¹ Als we de aantallen bijenvolken van het hierbij gepresenteerde overzicht (2009) vergelijken met een overzicht van 'Apiservices' van 2002, dan valt op dat, behalve voor Duitsland en Nederland, het totale aantal bijenvolken overal is toegenomen.⁴ Polen en Roemenië zijn hierbij buiten de vergelijking gehouden omdat zij pas na 2002 bij de EU zijn gekomen. Voor een volgende EU-subsidie in 2014 zou het wenselijk zijn dat de Europese bijenhoudersorganisaties, verenigd in de COPA, deze getallen nog eens tegen het licht houden en goede schattingen van de aantallen bijenvolken maken. Ook is het van belang om te definiëren dat een bijenvolk geen bijenkast is en dat essentieel is om het moment van tellen van het aantal volken te uniformeren. Bijvoorbeeld als je in het najaar verenigt heb je bij de telling daarna een ander aantal volken. Tot slot blijft de vraag wat we nu moeten geloven over de omvang van de Europese bijenstapel: de berichten uit Brussel, die van de imkers, die van het onderzoek of die van de pers?

Literatuur

1. Elshout, P., 2007. Registratie bijenhouders binnen EU realiteit. Bijhouden 1(11): 3-4.
2. Blacquièrre, T., 2010. Voorlichting van Bijen@wur verandert voor NBV-leden. Bijhouden 4(10): 16.
3. EU-persbericht over steun bijenhouders: <http://europa.eu/rapid> Selecteer berichten van 10 september 2010 en vervolgens persbericht IP/10/1121
4. www.beekeeping.com/databases/europe_92_96.htm

Land	Aantal bijenkasten 2009	Percentage van het totaal aantal kasten	EU-financiering in € per jaar (periode 2011 - 2013)
België	112.000	0,8	285.900
Duitsland	711.913	5,1	1.511.150
Frankrijk	1.338.650	9,6	2.750.000
Griekenland	1.502.239	10,7	2.800.000
Italië	1.127.836	8,1	3.060.484
Nederland	80.000	0,6	171.797
Polen	1.123.356	8,0	2.515.000
Roemenië	1.280.000	9,2	3.473.395
Spanje	2.459.373	17,6	5.500.000
Verenigd Koninkrijk	274.000	1,9	743.523

De NBV en de minister

Aat Rietveld, hoofdbestuurlid NBV

Naar de oorzaken van bijensterfte wordt wereldwijd onderzoek gedaan. Het Europese parlement heeft in november 2008 een resolutie aangenomen waarin de Europese commissie wordt gevraagd gelden vrij te maken voor verder onderzoek. Ook in Nederland zijn we actief. De NBV schreef haar deltaplan 'Duurzame en vitale bijenhouderij in Nederland' en PRI-Wageningen (Bijen@wur) produceerde een analyse van bedreigingen en knelpunten in 'Visie Bijenhouderij en insectenbestuiving'. Beide rapporten werden aan de minister aangeboden.

Dit alles heeft geleid tot extra financiële middelen voor onderzoek naar bijensterfte. Dit onderzoek wordt uitgevoerd onder regie van PRI-Wageningen door o.a. Bijen@wur en het Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek. De NBV maakt deel uit van de stuurgroep die dit onderzoek begeleidt. Via de nieuwsbrieven van bijen@wur en andere publicaties zullen we op de hoogte blijven van de resultaten van dit onderzoek. Omdat ook de afname van de drachtmogelijkheden voor bijen en dan met name het

afnemende aanbod van gevarieerd stuifmeel een belangrijke rol speelt in de bijensterfte gaf de minister Alterra de opdracht om een zogenaamde quickscan te houden onder gemeenten. Vraag is of gemeenten voldoende aandacht besteden aan drachtmogelijkheden voor bijen. Eind 2009 verscheen het Alterra-rapport 'De betekenis van het openbaar groen voor bijen'. De conclusie is dat heel veel gemeenten, op zijn zachts gezegd, geen specifieke aandacht aan drachtmogelijkheden voor bijen besteden. De aanbevelingen in dat rapport zijn dan ook daarop gericht, zoals uit het volgende blijkt.

- Probeer om bijen op het netvlies te krijgen bij groenbeheerders op uitvoerend niveau maar vooral ook op het beleidsmatige niveau middels het organiseren van symposia voor beleidsmakers van gemeenten en andere groenbeherende organisaties.
 - Maak een aansprekende en praktisch toepasbare brochure of internetsite met bijvoorbeeld daarin een top-100 van beste drachtplanten.
 - Laat de verenigingen van bijenhouders hun steentje bijdragen door gemeenten actiever te benaderen en voorlichting te geven.
- Daarna volgde een stilte. In maart besloot het HB van de NBV de

Lidmaatschap NBV 2011

Marga Canters

In januari krijgen alle NBV-leden een acceptgirokaart toegestuurd waarmee de contributie voor het jaar 2011 betaald kan worden. (Leden die vorig jaar de groene machtigingskaart voor automatische incasso geretourneerd hebben, kunnen deze acceptgirokaart als niet gezonden beschouwen.)

Mocht u het bedrag overmaken via internetbankieren, wilt u er dan op letten dat het bedrag overeenkomt met het bedrag op de acceptgirokaart en dat het rekeningnummer van de NBV correct is. Bij overmaking graag uw lidmaatschaps- = debiteurnummer vermelden.

Als u ervoor zorgt dat uw betaling uiterlijk eind januari 2011 door ons ontvangen is, zorgen wij voor een ononderbroken toezending van het maandblad.

Het zou jammer zijn een exemplaar van Bijenhouden te moeten missen.

- Wilt u in geval van verhuizing tijdig uw nieuwe adres aan het secretariaat van de NBV in Wageningen doorgeven. Wij zorgen dan voor een ononderbroken toezending van het maandblad.
- Ook als u wilt overstappen naar een andere afdeling, horen wij dit graag zo spoedig mogelijk van u.
- Eventuele opzegging van uw lidmaatschap dient vóór **1 december 2010** schriftelijk te geschieden (ontvangen wij uw opzegging ná die datum, dan bent u over het jaar 2011 toch de contributie verschuldigd). Wilt u hierbij uw debiteurnummer vermelden? U kunt dit vinden op de adreswikkel.

U kunt dit schrijven richten aan: ledenadministratie NBV, t.a.v. mw. G. Bogaards, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, e secretariaat@bijenhouders.nl.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking

NBV

NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang:

4

november 2010

minister dan ook te vragen wat zij van plan is te doen met het Alterra-rapport en de aanbevelingen daarin. In deze brief maakte de NBV ook melding van het feit dat zij alle 420 gemeenten in Nederland het Alterra-rapport had toegestuurd en hen van aanvullende informatie had voorzien. In augustus heeft dit geleid tot een gesprek met een medewerkster van het ministerie van LNV waarin we de mogelijkheden van symposia en de handzame brochure hebben besproken. Ook de Bijenstichting (uit Kolhorn) was door LNV uitgenodigd voor dit gesprek. De ambtenaar beloofde onze suggesties mee te nemen naar LNV. Ook toen volgde weer een stilte, mogelijk mede veroorzaakt door de kabinetscrisis en de lange formatieperiode. Inmiddels zijn er contacten ontstaan tussen gemeenten en afdelingen van de NBV. Maar nog lang niet alle 420 gemeenten hebben gereageerd. Hier ligt ook een taak voor ons. Onze afdelingen moeten actief de gemeenten benaderen en hen attent maken op het informatiepakket dat we hen hebben toegezonden. De aanbevelingen in het Alterra-rapport blijven dus overeind en wij blijven LNV vragen of dat ministerie, onder welke naam dan ook, de aanbevelingen samen met ons wil uitvoeren. of zij de aanbevelingen samen met ons willen uitvoeren. We houden u op de hoogte.

Nieuwe imkers geslaagd

De Amsterdamse Vereniging tot Bevordering van de Bijenteelt heeft het cursusjaar 2010 voor de basiscursus imkeren afgesloten met zes geslaagde nieuwe imkers.

Als het ergens slecht mee gaat moet je er wat aan doen. De AVBB doet dat door ieder jaar een 'Basiscursus bijhouden' te organiseren. Daarmee stop je de vergrijzing en er komen weer nieuwe bijenvolken bij. De cursisten leren in de praktijk hoe om te gaan met bijen en zijn een heel seizoen verantwoordelijk voor dat volk. In ongeveer 15 lessen komen alle facetten van het imkeren aan bod, zoals uitwinteren, dracht, zwerm en ziektebehandeling en weer inwinteren voor het volgende seizoen. Gezien de opzet van deze cursus kunnen maximaal acht cursisten meedoen. Op deze manier kan aan iedere cursist voldoende aandacht worden besteed. Naast de Basis-

cursus houden we een oriëntatiecursus voor diegene die niet willen imkeren maar meer willen weten. Deze cursus wordt meestal op een zaterdagochtend in februari gehouden. Als er veel belangstelling is, kan een deel op de zondagochtend terecht. Voor informatie zie *i* www.bijenpark.nl en www.bijenhouders.nl onder afdeling Amsterdam.

Aanmelden voor de Basiscursus bijhouden 2011 bij *e* avbb-ries@kpnmail.nl

Programmawijziging studiedag Beilen 20 november

In tegenstelling tot een eerdere publicatie zal mw. Pia Aumeier haar lezing in de ochtend houden en Theo Elzenga zal in de middag spreken.

Cursussen

Bussum – Basiscursus

Start in februari met theorieles (2), vanaf april praktijklessen (10). Afsluiting eind september met twee theorielessen en een schriftelijk examen, de kosten bedragen € 150,-. Ron Huisman, *t* 035-6919710, *e* krishuisman-scholte@wanadoo.nl of zie *i* www.imkersverenigingbussum.nl

Enschede – Oost-Nederland Basis- en Vervolgcurcus

Start op 12 maart (10 u) met een theorieles (5 in totaal) in het Abraham Ledeborpark, Hengelosestraat, gevolgd door praktijklessen. Kosten bedragen € 125,-. Bij voldoende deelname komt er een vervolgcursus. Henk Roerink, Pelmolenaarstraat 13, 7511 SE Enschede, *t* 053-43 27 711, *e* henk.roerink@home.nl, *i* www.pelmolenimker.nl of www.bijenintwente.nl

Enschede - Korfvlechtcurcus

Start op zaterdag 22 januari 2011, in het koetshuis in het Abraham Ledeborpark, Hengelosestraat, van 10-12 uur. Deze cursus omvat 4-5 lessen, de kosten, incl. materiaal zijn € 65,-, docent is Arjen Faber, *t* 053-4327711, *e* a.faber.1@kpnmail.nl.

Goeree Overflakkee - Nieuwe Tonge – Basiscursus

Start in maart 2011 op imkerij 'Land-inzicht' (5 theorie- en 10 praktijklessen), de kosten bedragen € 175,-, min. leeftijd 16 jaar. Albert Groenendijk, *t* 0187-652424, *m* 06-13133838, *e* duivenwaard@hotmail.com of kijk op www.BijenGo.nl

Helmond – Basiscursus

Start in februari met theorieles op dinsdag 20-22 u, in de Bijenhal in de Warande te Helmond, gevolgd door praktijkles op de zondagmorgen, in april t/m augustus bij de Bijenhal (8 keer). Kosten € 125,-. Ad van Grinsven, *t* 0492-382914, *e* awvangrinsven@onsbrabantnet.nl.

Veenendaal/Wageningen Basiscursus

Start op 3 januari 2011. Henk Kok, *t* 0318- 0318-526868, *e* h.kok@hccnet.nl

Zutphen – Basiscursus

Start in het vroege voorjaar met theorieles in de Kaardebol (NME-gebouw Zutphen), gevolgd door praktijklessen in de verenigingstal. Ben Hilderink, *t* 0575-514720, *e* NBV.Zutphen@gmail.com.

Foto van de maand

Joop Sap uit Twello vond deze afbeelding van bijen op de tempelmuren in Edfu (Egypte)

Familieberichten

Op 5 oktober 2010 is op 79-jarige leeftijd overleden

WIM TERMEER

Al op heel jonge leeftijd was Wim Termeer bezig met bijen. Het begon in de oorlog, toen hij, samen met zijn oudere broer, in een stadstuintje aan de rand van Rotterdam een paar bijenvolkjes had. Vanaf die tijd zijn de bijen een onafscheidelijk gezelschap in zijn leven geweest. Ook toen Wim verhuisde naar Drachten, gingen de bijen mee in de verhuiswagen. Hij werd actief lid van de VBBN, afdeling Beetsterzwaag e.o. en is daar gedurende 21 jaar, tot zijn pensioenering, voorzitter geweest. Ook daarna bleef hij de afdeling trouw en miste zelden de afdelingsbijeekomsten.

De laatste jaren ging het niet goed met de gezondheid, maar de bijen bleven. "Ik kan het gezoem van mijn bijen eigenlijk niet missen", zei hij. Het afgelopen jaar hebben we samen met Wim de volken verzorgd en aan het eind van de zomer heeft hij de volken en al het bijbehorende materiaal overgedragen aan de vereniging.

Op de nieuwjaarsbijeekomst van dit jaar is aan Wim, als dank voor al zijn verdiensten voor de afdeling, het Ereschildje van de NBV uitgereikt.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen sterkte toe.

Bestuur en leden NBV Beetsterzwaag e.o.

Vraag en aanbod

Bijenvolken nodig? Belt u even. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe). Zie voor adres: *i* www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), *e* info@dewerkbij.nl, *t* 0317-61 29 42.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen. Ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak *t* 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Te koop: honing per 20 kg: acacia-, linde-, bloemen-, koolzaad- en korianderhoning. Zeer goede kwaliteit en voldoende voor-

raad. Imkerij Het Korfje, Nieuwleusen, *t* 0529-48 35 85, *e* info@hetkorfje.nl.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Wij zijn dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen. Imkerij De Werkbij, Rhenen en Emst (gemeente Epe), zie voor adres: www.dewerkbij.nl (met complete webwinkel), *e* info@dewerkbij.nl, *t* 0317-61 29 42.

Te koop aangeboden i.v.m. overstap naar korfinkeren: diverse Spaarkasten en een 2-raams-observatiekast. Alles compleet en in goede staat. K. Dekker, *t* 072-5332542 (Heiloo).

Imkerswinkel De Linde aan de Pastoor Smitsstraat 27 in Olland het juiste adres voor al uw benodigde imkerartikelen. Imkerartikelen zijn ook via internet te bestellen via onze webwinkel www.imkerswinkeldelinde.nl. Inkoop en verkoop van Nederlandse honing. In de maand januari 2011 zijn wij gesloten. Voor dringende zaken kunt u contact opnemen met het onderstaande telefoonnummer. De winkel is geopend op: woensdag van 13.00 uur tot 20.00 uur en zaterdag van 9.00 uur tot 15.00 uur. Marcus Mesu, *m* 06-20372232, *e* info@imkerswinkeldelinde.nl.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: *t* 0229-29 58 48, *e* info@propol.nl, *i* www.propol.nl.

Het Honingmagazijn, hét adres op de Veluwe en daarbuiten voor al uw imkermaterialen, kijk op www.honingmagazijn.nl. Dagelijks geopend na telefoon- of emailafpraak: *t* 06-11 95 05 83 *e* honingmagazijn@hetnet.nl, Tongerenseweg Zuid 119, 8162 SB Epe.

Stichting bijenteeltmuseum De Bankörf voor al uw bijenproducten. We leveren ook aan verenigingen en wederverkopers. Een dagje uit met uw vereniging. Maak een afspraak: *t* 0592-38 93 49. Kijk voor meer info: www.debankorf.nl, ook voor bestellingen via onze webshop.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, *t* 0342-47 28 37, *m* 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex- kasten, raampjes à € 0,60. Red Cedar dus weerbestendig. Tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, *t* 0315-65 16 64.

Vof Het Ielgat bestaat 25 jaar. Dit vieren we met elke maand een actie! Kijk voor actuele aanbieding: www.ielgat.nl, nu met imkershop. Het Ielgat voor al uw imkermaterialen, verenigingen en grootverbruikers krijgen extra korting op onze toch al lage prijzen.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: *i* www.imkerij-immenhof.nl of *t* 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

DVD te huur

'De bij verdwijnt'

Bij het secretariaat van de NBV is een nieuwe film te huur: 'De bij verdwijnt'. Deze TV-documentaire werd dit jaar uitgebracht door de Frans-Duitse zender ARTE, en werd onlangs met Nederlands commentaar en ondertiteling uitgezonden op de Belgische zender Canvas. De film gaat over de mogelijke oorzaken van wereldwijde sterfte van honingbijen in zeg de laatste tien jaar. ARTE noemt de film 'een onderzoek naar een ecologische ramp'. Een flink aantal wetenschappers van naam uit Europa en de VS komen erin aan het woord, maar ook bijzondere bijenhouders, waaronder grote bestuivingsimkers in Frankrijk en de VS. *Oorspronkelijke titel: Le mystère de la disparition des abeilles – 2010, 90 min.*

De huur van de DVD bedraagt €3,50 excl. portokosten. Voor een overzicht van beschikbare DVD's zie onder 'Voorlichting' op www.bijenhouders.nl. Reserveren bij Marga Canters, *t* 0317-422422, *e* redactie@bijenhouders.nl

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, e redactie@bijenhouders.nl
U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeld daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422422 f 0317 424180
e secretariaat@bijenhouders.nl
i www.bijenhouders.nl
bank 53.90.42.897, ING 846801
Voor betalingen vanuit het buitenland:
IBAN: NL62ABNA0539042897
BIC: ABNANL2A
Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
t 0317 422733, f 0317 424180
e bijenhuis@bijenhuis.nl
i www.bijenhuis.nl
bank 53.90.42.900, ING 823276
Open: di. t/m vr. 08.30-17.00 u,
tussen 12.00 en 13.00 u gesloten
Van 1 maart t/m 30 september is de winkel ook op zaterdag geopend van 08.30-13.00 u.

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)
Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)
Postbus 16, 6700 AA Wageningen.
Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB Wageningen, t 0317 481279, e bijen@wur.nl
i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038 4291300
Inspectie West, Utrecht, t 030 6692669
Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040 2563800

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) altijd melden bij:
AID Kerkrade t 045 5464185

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenweg 4. t 049 5524893, e info@nmcweert.nl, www.nmcweert.nl.

13 november Breda

Studiedag NBV, zie het september- en oktobernummer.

13 en 14 november Doesburg

Een grote fruitshow van vele honderden (ruim 1000) oude en nieuwe fruitrassen alle op naam tentoongesteld, oude fruitteeltgereedschappen, lectruur, gratis oude fruitrassen proeven, verkoop bomen oude fruitrassen, fruitrassen determineren, voorlichting. In museum en museumtuin 't Olde Ras, Parallelweg Den Helder 1 te Doesburg (vanuit alle richtingen ANWB-borden - 't Olde Ras - volgen). Iedere bezoeker ontvangt gratis een appel, geogst uit onze museumtuin! Entree € 5,- p.p., tot 12 jaar gratis, parkeren gratis. m 06-51268802, i www.tolderas.nl

20 november Beilen

Studiedag NBV, zie het september- en oktobernummer en de rectificatie op blz. 22.

15 januari Wageningen

Bestuivingsdag in het Radixgebouw.

21 januari Ruinen

Praatavond bij de NBV afd. Ruinen, onderwerp: varroabestrijding. Aanvang 20.00 u in Hotel Kuik, Brink 17. Gratis toegankelijk voor alle belangstellenden. Jan Mansier, t 0522-472152, e mansierj@home.nl of bij Eiso Eizinga, t 0522-481891.

29 januari Utrecht

Koninginnenteeltdag in het Wentgebouw. Programma volgt.

31 januari Wolvega

Vakavond NBV Friesland met presentatie van Bram Cornelissen, van Bijen@wur met het thema: "Hoe verder met onze bijen"? Onderwerpen: bijen- en wintersterfte, varroamijt, monitoring bijenziekten met de nieuwste onderzoeken. Aanvang 20.00 u in het AOC Terra, Paulus Potterstraat 33, 8471 VM. Harm Smid, t 0561-61 44 33, e harm.smid@hetnet.nl.

12 februari Noordlaren

Voorjaarsvergadering Buckfast Belangen Verenigd Noord

18 februari Ruinen

Presentatie door Henk Heller, imkert en bestuift met enkele honderden bijenvolken. Aanvang 20.00 u in Hotel Kuik, Brink 17. Gratis toegankelijk voor alle belangstellenden. Jan Mansier, t 0522-472152, e mansierj@home.nl of bij Eiso Eizinga, t 0522-481891.

19 februari Wageningen

HB-Groepenbijeenkomst in het Bijenhuis.

25 maart Ruinen

Traditionele Boeldag, aanleveren op 24 maart. Meldt uw te verkopen zaken uiterlijk 21 maart aan bij Jan Mansier. Vol = vol. Er worden geen bijenvolken en/of honing geveild, uw materiaal moet in goede staat verkeren. De zaal is open vanaf 18.30 u, kavellijsten verkrijgbaar aan de zaal. Aanvang 20.00 u in Hotel Kuik, Brink 17. Gratis toegankelijk voor alle belangstellenden. Jan Mansier, t 0522-472152, e mansierj@home.nl of bij Eiso Eizinga, t 0522-481891.

9 april Wageningen

Algemene Ledenvergadering van de NBV, - 10.00 u in het 'Hof van Wageningen'.

foto Gert Janssen

Ambrosiuskorf. Behoort tot de categorie sierkorven en wordt algemeen beschouwd als een staaltje van kunstvlechtwerk gerelateerd aan de H. Ambrosius, de beschermheilige van de imkerij.